

**EL CLAUSTRE DE SANT DOMÈNEC DE GIRONA:
UNA APROXIMACIÓ**

TREBALL DE FINAL DE GRAU

Grau en Història de l'Art

Alumne: Josep Mª Iglesias González

Tutor: Dr. Gerardo Boto Varela

Setembre 2022

Índex

Agraïments	3
Justificació.....	3
1. Context històric i social.....	4
2. Els dominics.....	6
2.1. Organització interna d'un convent.....	7
2.2. Arquitectura dominicana	8
2.3. Planimetria d'un convent dominic	9
3. El convent dominic de Girona	11
3.1. Fundació del convent de Girona.....	11
3.1.1. Promotors del convent	13
3.2. Restes arquitectòniques	15
3.2.1. Escalinata	15
3.2.2. Atri	15
3.2.3. Façana del convent.....	16
3.2.4. Església.....	16
3.3. El claustre	20
3.3.1. Sagristia	20
3.3.2. Dormitori i biblioteca.....	21
3.3.3. Noviciat.....	21
3.3.4. Sala capitular	22
3.3.5. Altres dependències	23
3.3.6. Refetor	23
3.3.7. Accés al convent	23
3.3.8. Indústria lapidària gironina	24
3.3.9. Capitells	25
3.3.10. Cronologia i diversitat de claustres.....	28
La nostra anàlisi del claustre	30
Conclusions	33
Apèndix 1: El claustret.....	36
Apèndix 2: Contingut visual i obertures.....	39
Bibliografia	41

Agraïments

Un TFG de setembre és un treball que, pel motiu que sigui, ha demanat més temps. Aquest temps afegit comporta, en conseqüència, més paciència. La paciència que demana no és exclusiva de l'estudiant sinó també del tutor i dels amics i família que l'envolten. Per això, vull agrair a la meva família i amics tot el suport que d'ells he rebut durant el desenvolupament del treball. Però si a algú li he d'estar especialment agraït és al meu tutor, el dr. Boto. A ell vull agrair-li les passejades pel claustre acompanyades dels seus savis consells i apreciacions que m'han guiat durant la recerca. La dedicació i accessibilitat de la que he gaudit és més de la que es podria demanar i, en conseqüència, la seva paciència amb mi també ha estat molt generosa.

Justificació

Aquest treball ha estat fruit de l'interès personal per estudiar la història local i la voluntat d'estudiar un complex arquitectònic seguint una metodologia que parteixi de l'observació de la realitat material de l'objecte d'estudi. Conversant amb el doctor Boto ens va semblar que estudiar el convent de Sant Domènec de Girona, l'edifici històric que m'ha acollit durant aquests anys d'universitari, semblava ser la millor opció.

D'ençà que es va crear l'Institut d'Estudis Gironins i ja amb aportacions anteriors, el convent gironí ha estat protagonista de diverses publicacions. Estudis que s'han perllongat fins al present en diversos articles i tesis. Fins i tot conta amb un estudi monogràfic propi elaborat per Mireia Gibert en el seu treball de recerca predoctoral d'on hem tret molta informació. Tanmateix, encara hi ha aspectes sobre els quals els investigadors discrepen, com la cronologia del mateix claustre i alguns detalls arquitectònics rellevants que sembla que han passat desapercebuts.

Quan ens vam plantejar aquest TFG preteníem fer una revisió historiogràfica combinada amb l'estudi en directe del claustre del convent per poder estudiar el context material en què vivien els primers frares. Una vegada resolt aquest punt, podríem investigar els circuits que traçarien els seus usuaris i dotar el claustre i el convent d'un ús i context més explícits. És a dir, un estudi atenent a les necessitats materials, funcionals i litúrgiques de les persones que l'habitaven.

Finalment, però, aquest treball només ha arribat a completar la primera part de l'objectiu inicial. Per a la resta de punts que volíem tractar hem optat per deixar-los esbossats en forma d'apèndix.

1. Context històric i social

Ens situem a Girona entre els segles XIII i XIV. Un segle després de la formació de la Corona d'Aragó en la qual, un cop consolidada la seva monarquia, els poders comtals minven en detriment d'organismes més adequats al nou govern del territori com són les vagueries i les universitats (ajuntaments). De manera que les ciutats importants, com Girona, poden crear cossos municipals formats per magistrats que eren elegits pels diversos estaments de la població.

Un dels estaments que creix durant aquest moment és la burgesia, que podem rastrejar gràcies a l'aparició constant de diversos oficis que s'estableixen a la ciutat i donen nom als diversos carrers en els quals treballaven; com poden ser el barri del Mercadal, el carrer de les Ballesteries o carrer dels Perolers.¹ Molts obradors i algunes fàbriques o fargues que es van construir a la ciutat, concretament a les plantes baixes de les cases, comporten, entre altres coses, la construcció sobre arcades que comuniquen el carrer amb el local. El testimoni actual més famós el trobem a la rambla tot i que no era l'únic lloc.²

L'augment de la burgesia comporta també un creixement econòmic i demogràfic que fa eixamplar Girona cap al nord, amb l'ampliació dels burgs de Sant Pere i Sant Feliu, i cap al sud, amb edificacions a l'arenys de l'Onyar, on s'instal·la el nou mercat. També es comença a creuar el riu bastint ponts que permetin comunicar les dues ribes de l'Onyar i nous edificis com l'Hospital Santa Caterina, els Banys Àrabs i la Fontana d'Or. El mercat i les noves edificacions es troben fora dels murs de la ciutat antiga. Per aquell temps les zones urbanitzades ja havien sobrepassat les muralles romanes originals i sobretot a partir del segle XIV es coneix aquell espai com a Força Vella.

Fou precisament en un d'aquests espais fora muralles però propers a la ciutat on es va erigir el convent de Sant Domènec després d'un seguit de compra-vendes dels terrenys per ordre del bisbe del moment Berenguer de Castellbisbal.

La decisió de construir un convent de frares de l'Orde dels Predicadors a Girona es troba en sintonia amb la resposta que estava donant l'Església catòlica a les necessitats espirituals del món cristià. D'una banda, l'esperit benedictí original no tenia gaire a veure amb el que s'havien convertit els monestirs de la mateixa orde i el clergat secular també mirava més pel seu benestar que pels fidels i l'atenció a les seves necessitats materials. La corrupció dels religiosos no agradava a les classes més populars i la burgesia emergent, urbana, no se sentia identificada amb la religiositat dels monestirs, aïllats i rurals. Fent que esdevinguessin més aviat crítics i distants amb l'Església.³

¹ Pla i Dalmau, *Girona en el transcurs del temps*, Girona, ed. Ajuntament de Girona, 1984, pp.95-96.

² *Ibid.*

³ Gibert, *Sant Domènec de Girona aproximació a un convent de predicadors oblidat*, Girona, Treball de recerca de doctorat, 2004, pp. 12-19

D'altra banda, aquest clima de descontentament afavoria corrents religioses que tornaven a posar la pobresa com a centre de les seves vides desviant-se d'alguns preceptes de la doctrina catòlica. Aquestes noves espiritualitats alternatives com els Càtars o els Albigesos aviat van ser titllats d'heretges per l'ortodòxia i condemnats però el descontentament i la manca d'unió entre l'Església i els estaments més baixos seguia sense solució. Motiu pel qual es va celebrar el IV Concili del Laterà.

L'aparició, per tant, d'ordes mendicants que s'apropessin a la vida urbana i fossin atentes a les necessitats materials dels més pobres, que restessin fidels a l'església i l'ajudessin a combatre l'heretgia, esdevenien un element imprescindible per posar fi a la crisi que vivia l'Església. Els ordes mendicants més conegudes són les dels franciscans i dominics, tot i que n'hi hagué més. En el cas que ens ocupa ens centrarem en els seguidors de Sant Domènec els quals són, alhora, els que més i millor van lluitar per fer front als problemes plantejats.

Il·lustració 1 Girona abans de la fundació del convent dominic. Girona en el segle XIII. Josep Maria Nolla et. al.

2. Els dominics

L'originalitat i novetat de l'orde dels dominics no es pot entendre sense el carisma i inquietuds del seu fundador, Domènec de Guzmán, preocupat per la pietat i amant de la pobresa. Ja des de jove es recullen algunes anècdotes com la venda dels seus llibres d'estudiant per a poder alimentar els pobres de la ciutat on estudiava. O que quan va anar amb l'abat Diego, el bisbe d'Osma, a Dinamarca per negociar el casament del príncep Fernando, va conèixer la realitat de l'heretgia albigesa gràcies a l'hostaler que els va acollir, al qual va reconduir altra vegada cap a la fe catòlica.⁴

Sobre aquests dos pilars, la pobresa i la predicació, Sant Domènec va formar a Tolosa un primer grup de predicadors aprovats pel bisbe Fulco el 1215. Però no va ser fins al 22 de desembre de 1216 quan Honori III va aprovar l'orde amb una butlla papal a Roma.⁵ L'Orde de Predicadors de Sant Domènec era una gran novetat en aquell moment, ja que per primera vegada una orde combinava la vida religiosa amb la predicació, una tasca fins aleshores reservada als bisbes i capellans.⁶

La proposta de Guzmán va agradar molt als papes Innocenci III i Honori III, que van tenir tracte directe amb el seu fundador, i a papes posteriors, els quals els van posar moltes facilitats i atorgar privilegis per promoure la difusió de l'orde. Per exemple, el 1257 Alexandre IV permetia als frares dominics exercir la prèdica i sagraments com la confessió a qualsevol parròquia sense necessitat de demanar permís al bisbe gràcies a la butlla «*Non sine multa*».⁷ I el març de 1221 Honori III els havia concedit el privilegi d'altar portàtil; de manera que els frares predicadors es podien establir en una capella provisional mentre es construïa el seu convent.⁸

A més, Domènec de Guzmán també va constituir l'orde de manera que els religiosos poguessin compaginar la vida contemplativa amb la vida evangelitzadora gràcies a la dispensa.⁹ De manera que cap a mitjans del segle XIII un grup de dominics podia anar a una parròquia de qualsevol ciutat amb cartes de recomanació i un altar portàtil, instal·lar-s'hi i estudiar i predicar quan els hi semblés més convenient. La vida en comunitat, per tant, es faria especialment durant els àpats i les celebracions dels capítols.

Una vegada constituïts oficialment com a orde van començar a dispersar-se dirigint-se principalment a ciutats universitàries com París, Bolonya, Òxford, Palència i Montpeller on els seus membres adquirien una sòlida formació i hi fundaven un convent.¹⁰ Amb el

⁴ Galmes, *Santo Domingo de Guzmán: Fuentes para su conocimiento*, Madrid, ed. BAC, 1987.

⁵ Es pot veure la butlla *Religiosam vitam* a <http://www.dominicos.org/op/historia/bula1.htm> Consultat el 13 d'octubre de 2021.

⁶ Hinnebusch, *Breve historia de la Orden de Predicadores*, Salamanca, ed. San Esteban, 2002, pp.18-19

⁷ Gibert, *Op. cit.*, p. 91

⁸ Hinnebusch, *Op. cit.*, p.24

⁹ La dispensa permet als predicadors la possibilitat d'estudiar, predicar i donar els sagraments quan la resta de congregants celebren la litúrgia de les hores.

¹⁰ Hinnebusch, *Op. cit.*, p.16

pas dels anys molts frares dominics van ocupar les càtedres més importants d'aquestes universitats on havien estudiat.

La llibertat amb la qual els dominics actuaven va acabar generant tensions entre els preveres i bisbes i l'orde perquè, una vegada instal·lats, no els calia demanar permís al rector per predicar i l'opció de celebrar els seus ritus a la seva capella encara els desvinculava més de la parròquia o diòcesi on es trobaven.¹¹

Quan Sant Domènec va presentar els estatuts per constituir l'orde hi havia una norma que s'acabava d'acceptar al IV Concili del Laterà (1215) que impedia la creació de noves regles, de manera que van fer servir els estatuts de la regla de Sant Agustí per elaborar la normativa de l'Orde dels Predicadors. Aquest primer cos normatiu es va completar amb uns estatuts amb els quals es van formar la primera part de les Constitucions vigents de l'orde i són les que es van presentar al papa el 1216 per a l'aprovació de la seva fundació.¹² La resta de normes es van redactar una vegada l'orde havia crescut i adquirit experiència, és a dir, durant la celebració del primer Capítol General celebrat el 1220 a Bolonya.¹³

Des dels Capítols Generals de 1220 i 1221, quan el seu fundador va morir, l'orde va quedar estructurada de la manera següent: Un Capítol General format per membres de cada convent es reuneix un cop cada any alternant entre París i Bolonya i constitueixen el principal òrgan de govern amb autoritat per sobre del Mestre General, qui presideix les reunions. És, per tant, la principal autoritat executiva, legislativa i judicial de la institució. Amb la creació de les províncies al segon Capítol General es generen també els Capítols Provincials amb els seus corresponents Priors Provincials. Cada província agrupa els convents de les seves ciutats que vetllen i supervisen. Aquests capítols no fan lleis, però sí que recullen propostes i informes dels convents que tenen a càrrec seu per a presentar-les al Capítol General. Cada convent celebra, al seu torn, el seu Capítol Conventual amb un prior al capdavant que es renova cada tres anys. Les eleccions dels priors i membres dels capítols és electiva i l'estructura organitzativa de l'orde li permet ser autosuficient i mantenir un govern estable.¹⁴

2.1. Organització interna d'un convent

En primer lloc, trobem el prior que era l'encarregat de vetllar pel bon funcionament de tot el convent. Aquest càrrec, com ja hem dit, el passava a exercir un altre frare del convent una vegada complet el temps estipulat.

Per sota del prior hi havia la resta de frares alguns dels quals es dedicaven a la predicació i tenien el privilegi de dispensa de cor. D'altres, en canvi, exercien un càrrec al convent com seria el cas del mestre de litúrgies.

¹¹ *Ibid.* pp.35-37

¹² *Ibid.* p.17

¹³ Gibert, *Op. cit.*, p 17.

¹⁴ Hinnebusch, *Op. cit.*, pp.21-25.

Per a l'orde dels predicadors l'estudi era imprescindible. Ja en el Capítol de 1220 s'exigia que cada convent tingués un professor, atès que no es pot predicar sense una bona formació. Precisament per això, com hem assenyalat abans, Domènec de Guzmán enviava els seus religiosos a les ciutats universitàries més importants, ja que en elles hi havia els *studia generalia*, que s'ocupava de totes les branques del saber. Per sota d'aquests, a les ciutats provincials, els *studia solemnia* o *studia particularia* proporcionaven estudis de teologia. I a un nivell més bàsic, a cada convent, hi havia els *studium artium*, dedicats a les arts i els *studia naturalia*, dedicats a la filosofia.

Els novicis, en tant que aspirants a predicadors, requerien un mestre que els ensenyés a comportar-se segons la nova vida conventual i els preparés l'accés a la formació conventual. El prior seria l'encarregat d'admetre o no als nous frares.

La formació per a la predicació era l'objectiu principal de l'orde dels dominics, però com qualssevol altre monestir o convent, aquest també necessitava altres congregants que fessin les feines que no farien els frares mentre prediquessin, estudiessin o resessin. De manera que a més dels novicis i els frares cal contar també les persones encarregades dels treballs manuals.

En funció de la vocació i el tipus de feina hi trobem, primer de tot, els conversos: frares que no havien rebut els ordes sagrats i vetllaven pel manteniment material de la comunitat. Per sota d'ells hi havia servidors assalariats o vassalls que feien les feines més dures i no vivien al convent. Per sota d'aquests encara hi havia els *famuli*, que sí vivien al convent de manera permanent però sense sou i sota el mandat del prior.

Encara hi havia una altra categoria, els *donati*, que no eren frares tot i que feien vida amb ells i, si la seva conducta era correcta, podien ser admesos al noviciat com a conversos.¹⁵

Per tal de complir amb els seus objectius de predicació i vida de pobresa, els calien uns espais que s'adeqüessin a les seves necessitats, és a dir, un edifici proper a la ciutat, amb zones d'estudi, dormitori, refector, sala capitular, església per a celebrar-hi les litúrgies, etc. Com que eren un orde mendicant renunciaven a les possessions, de manera que les cases en les que s'hi instal·laven eren cedides per les autoritats eclesiàstiques o per algun noble. A poc a poc, però, van començar a necessitar edificacions que s'adeqüessin cada vegada més i millor a les seves especificitats organitzatives, fet que va promoure la construcció d'edificis per a l'orde.

2.2. Arquitectura dominicana

Pel que fa a la història de l'arquitectura dominicana de l'edat mitjana destaquen dos historiadors inicials -M. Durliat i G. Meersseman- que la van dividir en tres períodes. Coincideixen en la periodització assenyalant una primera etapa d'*Inici* (1216-1240) que correspon al moment de creació i dispersió de l'orde. En aquest primer moment les edificacions que ocupen els dominics són, com hem dit més amunt, edificacions

¹⁵ Gibert, *Op. cit.* p. 19.

preexistents cedides pels nobles i clergat. Durant aquesta primera etapa es redacta una normativa relativa a la construcció dels edificis que, mirant de preservar l'observança de la humilitat i pobresa, decreta que:

*Nuestros frailes tengan casa mediocres (ni grandes ni pequeñas) y sencillas o modestas, de suerte que el muro de la casa sin contar el primer piso (o terraza) no sobrepase la altura de doce pies y veinte con el piso (o terraza); la Iglesia treina pies.*¹⁶

Un segon moment d'*Experiència* (1240-1275) en què, fruit de les tensions entre el clergat secular i per la mateixa necessitat de l'orde de disposar d'uns espais que s'adeqüin correctament a les seves necessitats; decideixen començar a construir els seus propis convents.

I una tercera de *Grans realitzacions* (1275-1300) en què es viu un moment d'efervescència constructiva motivada per les donacions testamentaries o en vida de reis, nobles i burgesos. Durant el Capítol de 1297 es va decidir suprimir la norma relativa a les mesures dels edificis, la qual ja contava nombroses excepcions, i es van mantenir només les restriccions relatives al luxe.¹⁷

2.3. Planimetria d'un convent dominic

De resultes de la necessitat de construir una arquitectura conventual adaptada a les necessitats de la nova orde, atès que tots els grups de religiosos parteixen de les mateixes característiques i malgrat que no hi hagi una normativa escrita que marqui quina distribució han de tenir els convents mendicants, tenen certs punts en comú que ens permeten elaborar un prototip de planta dominicana.

Les edificacions dominiques, i sovint en paral·lel a les franciscanes, tenen com a punts en comú una església de nau única, de cinc trams, rectangular, sense transsepte i amb capelles laterals en els contraforts. La coberta solia ser de fusta sostinguda per arcs diafragmàtics, però també en trobem moltes amb coberta de pedra. L'absis poligonal i d'igual amplada i altura que la nau.¹⁸

Carmen Manso ens indica que les dependències quedarien estructurades de manera que, després de l'ingrés a la torre, es trobés la sagristia i adossada a aquesta la sala capitular oberta a les galeries est o nord del claustre gràcies a una porta d'arc de mig

¹⁶ Galmesy, *Op. cit.* pp. 764-765. Trobem unes quantes excepcions a aquesta norma (Bolonya, Tolosa, Santiago i Santarém). Tot i que encara hi ha dubtes Manso i altres autors defensen que la norma es va elaborar precisament per evitar que les grans construccions proliferessin; de manera que la norma seria posterior a les construccions i no serien excepcions.

¹⁷ Gibert, *Op. cit.* p. 20

¹⁸ Manso, *Arte gótico en Galicia: Los Dominicos (I)*, A Coruña, ed. Fundacion Pedro Barrié de la Maza, 1996 p. 95.

punt o des de diversos arcs amb el central reservat a portada, amb capitells elevats i fustos dobles sobre basaments àtics que descansen sobre un pedrís corregut.¹⁹

I el mateix podem comprovar a Catalunya, amb la mateixa església tipus en la qual al costat de la capçalera o molt a prop hi ha la sagristia; adossat al temple hi ha el claustre i a la galeria més propera a la capçalera s'hi ubica la sala capitular. Ens poden servir d'exemple el de Barcelona, Tarragona, Castelló d'Empúries o Manresa.²⁰

La torre del campanar també sol estar en una zona propera, normalment damunt d'alguna de les capelles de l'església, com és el cas de Barcelona, tot i que també pot estar als peus o fora, com passa amb el de la Seu d'Urgell o Puigcerdà.²¹

La resta de dependències venen condicionades per la doble funció de l'orde de fer vida comunitària i alhora permetre l'estudi individual per a ser forts en la predicació. De manera que els àpats es feien en comú i es necessitaven un refetor diàfan, mentre que el dormitori, a partir del segle XIV, el constituïen cel·les individuals per a l'estudi personal.²² Els dormitoris, a més, acostumen a ser dobles: uns per als frares i uns altres per als novicis. I en funció de la importància del convent, també n'hi podria haver un altre per als *donati* o els *famuli* i un altre per als hostes i peregrins que acollien.

En relació a l'estudi es crea també la necessitat d'una biblioteca. La biblioteca no era sempre una sala amb molts llibres; els llibres d'un convent o monestir podrien estar repartits entre l'habitació del prior, la sagristia i els armariets del claustre.²³ Tanmateix, també són molts els convents que disposen d'una biblioteca per guardar-hi els molts llibres que utilitzen els estudiants.

A les dependències fins ara descrites cal sumar-hi també la resta de necessitats pròpies d'una congregació com són la cuina, els magatzems, la infermeria, una sala per als hostes, el cementiri, un espai on rentar la roba, un abocador, el lavabo, una font, les hortes i granges, etc. que cada convent distribuirà com millor li sembli i en funció de l'orografia particular. En general els dominics dediquen un claustre principal als monjos i les seves funcions (sala capitular, dormitori, biblioteca i refetor) i un segon claustre dedicat als serveis secundaris esmentats.

La ubicació dels convents respon també a la voluntat urbana dels ordes mendicants. A diferència dels franciscans, que prefereixen zones de comerç, els dominics miren de ser més propers al clergat i les institucions religioses²⁴

¹⁹ *Ibid.* p. 122.

²⁰ Barraquer, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX.*, Barcelona, ed. J. Altés y Alabart, 1906

²¹ *Ibid.*

²² Gibert, *Op. cit.* p. 71

²³ Galmes, *Op. cit.*

²⁴ Molina, *La Universitat de Girona. Història, arquitectura i patrimoni*, Universitat de Girona, ed. Figueres, B., Girona, 2011, p. 165

Les variacions més habituals i generals amb el pas del temps que trobem als convents dominics són l'ampliació del convent amb un segon claustre destinat als serveis i el trasllat i elevació del cor als peus de l'església.

3.El convent dominic de Girona

3.1. Fundació del convent de Girona

Domènec de Guzmán, natural de Caleruega, només de fundar l'orde va enviar el 15 d'agost de 1217, set frares a París, quatre a Espanya, tres es van quedar a Tolosa i dos a Prulla.²⁵ De manera que ja des de l'inici Espanya és un centre d'interès per al fundador i, en conseqüència, per a l'orde. Durant el Capítol de Bolonya de 1221 es funda la Província d'Espanya,²⁶ una de les primeres a ser creades. Posteriorment, entre 1301 i 1303 es crearà la província d'Aragó escindida de la d'Espanya.²⁷

El primer convent de dominics que es fundà a Catalunya fou el de Santa Caterina de Barcelona el 1219 coincidint amb la fundació del de Saragossa. Poc després es fundà el de Lleida el 1225, el seguí Perpinyà al 1242, Tarragona al 1250 i finalment Girona al 1253.²⁸ Van seguir els convents de Calatayud (1255), Osca (1256), la Seu d'Urgell (1266), Cotlliure (1290), Puigcerdà (1291), Xàtiva (1291), Castelló d'Empúries (1317), Manresa (1318), Balaguer (1323), Sant Mateu (1359), etc.²⁹ El convent de Girona era, per tant, el 5é dels fundats a Catalunya³⁰

De les gestions per a la fundació se'n va ocupar Arnald de Segarra, provincial de l'orde, el qual s'havia d'entendre amb el bisbe de la ciutat Berenguer de Castellbisbal. Una gestió que no seria gaire complicada atès que els dos eren frares dominics i provenien del mateix convent: Santa Caterina de Barcelona.³¹

El Capítol general de Bolonya celebrat el 1252 permetia la fundació d'una casa a Girona amb la següent formulació:

²⁵ Hinnebusch, *Op. cit.*, p. 19.

²⁶ *Ibid.*, p. 28

²⁷ *Ibid.*, p. 29

²⁸ Diago, *Historia de la Provincia de Aragon de la Orden de Predicadores, desde su origen hasta el año de mil y seiscientos*, Vol. II, Barcelona, Sebastian de Cormellas, 1599, fol. 258; També Coll «Historia Sucinta del Convento de Santo Domingo» dins AIEG vol. XII, Girona, 1958, p. 6; Gibert, *Op. cit.* p. 30 i Freixas «El convent de Sant Domènec de Girona» pp. 219-223 dins *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura I: catedrals, monestirs i altres edificis religiosos (I)* Coord. J. Bracons, P. Freixas, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2002, p. 219

²⁹ Puig, «Sant Domènec i la Inquisició», 2016 p. 124

³⁰ Coll, *Op cit.* p. 6 i Freixas, *Op cit.*, p.219

³¹ Diago, *Op. cit.*, fol. 258 i Coll, JM., *Op. cit.*, p. 5

*En la Provincia de España concedemos una casa en la diòcesi de Girona, si al Prior Provincial y a los definidores del capitulo provincial les pareciera convenir.*³²

Aquesta aprovació, per tant, l'havia de confirmar el capítol provincial, el qual va resoldre favorablement durant el concili celebrat a Pamplona el 1253 en anunciar que:

*Recibimos el lugar de Girona, y el Prior Provincial ordene de los frayles que han de ser imbiados a recibir el lugar, y del tiempo en que han de ser imbiados.*³³

De les gestions sobre el terreny se'n va fer càrrec Guillem de Calonge, que és qui, per ordre del bisbe, va comprar les terres.³⁴ El document trobat per Mireia Gibert³⁵ reforça la suposició de ben entesa entre Berenguer de Castellbisbal i Arnald de Segarra, ja que gràcies a aquest, sabem que un any abans de la celebració del Capítol General Guillem de Calonge adquirí, per ordre del bisbe de Girona, unes terres fora muralles que anaven des de Gironella fins a Sant Martí. I són precisament aquestes terres les que al 30 de desembre de 1252 (3 *de las kalendas de henero* de 1253) el bisbe de Girona va donar a la comunitat dominicana.³⁶ Aquesta dada es troba inscrita en una placa que hi ha dins l'església en una pilastra que hi ha entre les capelles de Sant Dalmau Moner i la del Roser que Barraquer transcriu com segueix:

*tertio kal. januarii anno Dñi MCCLIII fuit acceptus hic Gerundae conventus.*³⁷

L'emplaçament, doncs, es trobava fora de la Força Vella i proper a Vilanova i ocupava el terreny que va de la Torre Gironella fins a Sant Martí Sacosta, en aquest hi havia el puig Aguilar i zones d'hort al voltant que connectaven el puig amb el ramal que feia d'enllaç amb la via principal que pujava des de l'actual carrer de Ciutadans fins al portal Rufí.³⁸ Es tracta d'un espai més centrat en la proximitat a la jerarquia eclesiàstica que a les zones burgeses de la ciutat, diferenciant-se així dels franciscans que s'havien instal·lat al Mercadal el 1232.³⁹

La donació, a més, era total; els frares podien fer el que els semblés millor amb les terres àdhuc vendre-les per erigir el convent en un altre indret (el que es coneixia com a immunitat aloera).⁴⁰ Tanmateix, no va ser el cas i es quedaren allà on Berenguer de Castellbisbal havia previst. Quedar-se a l'emplaçament implicava la renúncia de Sant Martí als seus drets aloers sobre les trilles (tancats) i horts més propers del convent, fet que permetia als predicadors constituir un alou més extens i n'assegurava la subsistència i futures ampliacions.⁴¹

³² Diago, *Op. cit.*, fol. 258

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Gibert, *Op. cit.* pp. 31-32

³⁶ Diago, *Op. cit.*, fol. 258

³⁷ Barraquer, *Op. cit.*, p. 66; també Coll, *Op. cit.*, p. 5; Freixas *Op. cit.*, p. 219 i Gibert, *Op. cit.*, p. 33

³⁸ Eduard Canal, Josep M. Nolla i Jordi Sagrera. «L'evolució d'un sector de la ciutat: el campus del Barri Vell. De suburbium a nucli antic», Girona, 2011, p. 138

³⁹ Molina, *Op. cit.*, p. 165

⁴⁰ Eduard, C. *et al.*, *op. cit.* p. 138

⁴¹ Eduard, C., *et. al.* *Op. cit.* p. 139

Al cap d'aproximadament cent anys el convent va quedar incorporat al recinte emmurallat quan el rei Pere el Cerimoniós va ordenar als jurats de la ciutat que protegissin els nous burgs que s'anaven consolidant fora l'espai defensiu. Juntament amb les muralles a tocar del convent s'hi va construir una torre de planta circular, coneguda amb el nom de Torre de Sant Domènec, que es realitzà entre 1376 i 1380.⁴²

3.1.1. Promotors del convent

Poc temps després de la seva fundació moria a Itàlia Berenguer de Castellbisbal a qui enterrarien a santa Catalina de Barcelona, la seva casa mare⁴³. Ja en vida havia fet donacions al convent i en morir va deixar en testament que els hi donava tot allò que tenia a la capella episcopal.⁴⁴

Barraquer, a partir del *Viaje literario* de Villanueva, ens fa saber que Innocenci IV va prometre indulgències per a qui col·labores amb el convent dominicà.⁴⁵ Fet que estimularia als fidels a promocionar la construcció i desenvolupament del convent mitjançant donacions en vida o testamentàries que ens permeten establir una hipotètica cronologia. Algunes d'aquestes notícies es troben recollides a l'obituari que va transcriure Coll. Així, a més de les notícies de Berenguer de Castellbisbal també sabem que fra Pere Ordis, mort el 22 de gener de no se sap quin any, va donar la quantitat suficient per a fer l'escala d'accés al convent i gran part de l'església.⁴⁶ Aquesta donació, però, potser s'hauria fet quan va ingressar a l'orde; moment en què faria el lliurament de tot el seu enorme patrimoni familiar⁴⁷

L'altra gran font de notícies són les làpides, moltes de les quals devem a Barraquer com a primer transcriptor. En ordre cronològic tenim fra Giralt d'Hostalric de qui es deia:

*Aqui yace fr. Giralt (Geraldus) sacerdote, párroco en otro tiempo de Santa Maria de Hostalrich el qual tanto en vida como en muerte mucho favoreció a los Frailes Predicadores, y particularment construyó gran parte del claustro. Murió el día antes de las idus de diciembre del año del Señor 1276.*⁴⁸

Una altre làpida que transcriu és la de la dama Beatriu de Torroella que resa el següent: "De cuyos bienes se debe esta capilla y el lavatorio del claustro, murió el décimo cuarto día de las calendes de junio de 1292".⁴⁹

⁴² Freixas, *Op. cit.*, p. 219

⁴³ Coll, *Op. cit.*, p.6, ho treu de l'obituari de Garganta, «Un obituario del convento de Santo Domingo de Gerona» 1951, pp. 137-178

⁴⁴ Coll, *Op. cit.*, p. 7

⁴⁵ Barraquer, *Op. cit.*, p. 66 i també Cargol, «El antiguo convento y templo de Santo Domingo y reconciliacion de este en 1957», 1957, p. 360

⁴⁶ Coll, *Op. cit.*, p. 7

⁴⁷ Freixas, *Op. cit.*, p. 219

⁴⁸ Coll, *Op. cit.*, p. 9

⁴⁹ *Ibid.* També Freixas, *Op. cit.*, p. 219

D'Arnau Ponç tant la làpida sepulcral com l'obituari coincideixen que va morir el 4 de juliol de 1292 i que va dotar d'aigua el convent gràcies a una font i la seva corresponent canalització.⁵⁰ També gràcies a ell o la seva família es va reparar part del temple, reparacions que Coll intueix que han de ser desperfectes ocasionats pel setge de Felip l'Ardit de 1285.⁵¹

Un altre sarcòfag portava inscrita, segons Barraquer, una làpida on es deia que el banquer Pere de Santa Coloma, mort el set de les idus de setembre de 1339, va sufragar el que hauria estat la sagristia.⁵² Segons Coll aquesta capella que faria de sagristia s'ubicaria darrere la porta gòtica de l'ala est del claustre i hauria servit com a avantsagristia en la que hi haurien celebrat els religiosos sacerdots en dies d'aglomeració.⁵³

A més de citar els habituals donatius dels coneguts prohoms Jaume de Puig recorda que al 1298 el rei Felip IV de França, dit el Bell (i fill de Felip l'Ardit), va fer als dominicans de Girona una donació de 100 lliures torneses sobre les rendes de Tolosa. Potser per a reparar els danys que el seu pare havia ocasionat.⁵⁴

Ja entrat al segle XIV, el bisbe Pere de Rocabertí va obligar la seva vaixella al prior del convent, el qual l'any 1324 en va deixar part en comanda i el 1325 en va cobrar el valor estimat en 1650 sous.⁵⁵ Per la seva banda, Marquesa de Cabrera comtessa d'Empúries, va donar 100 sous anyals de renda al convent. Atès que Marquesa morí el 1328, la donació havia de ser anterior a aquest any.⁵⁶

Freixas també hi inclou el rei Jaume I i suposa que, en reconeixement, apareix representat en una de les claus de volta del temple.⁵⁷ I el compte Ponç, que va deixar als dominics de Girona 10.000 sous per a la construcció de la capella on havia estat enterrada la seva mare.⁵⁸

A partir d'aquests testimonis, molts autors han suposat una cronologia precoç per a la construcció del convent. Coll afirma que l'obra del convent de Sant Domènec de Girona estaria pràcticament acabada totalment a finals del segle XIII.⁵⁹

Molina també es basa en les notícies extretes de l'obituari de Pere d'Ordis i la làpida sepulcral d'Arnau Pons confirmen que a finals del segle XIII els dominics gironins ja disposaven d'una església conventual.⁶⁰ I, també per referències textuais, les obres de reparació a les acaballes del mateix segle, permeten suposar que el temple s'havia

⁵⁰ Coll, *Op. cit.*, p. 10

⁵¹ *Ibid.* També Freixas, *Op. cit.*, p. 219

⁵² Coll, *Op. cit.*, p. 16

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ Puig, *Op. cit.*, p. 125

⁵⁵ Puig, *Op. cit.*, p. 126

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Freixas, *Op. cit.*, p. 219

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ Coll, *Op. cit.*, p. 11

⁶⁰ Molina, *Op. cit.*, p. 169

acabat uns anys abans.⁶¹ A més de l'església, però, la resta d'edificis com el claustre i la sala capitular també estarien acabats.

“Tot fa suposar, doncs, que a les acaballes d'aquesta centúria ja existia un conjunt conventual aixecat en pedra. Les restes d'aquesta època que han arribat fins als nostres dies (porta de l'església, sala capitular, fragments del claustre) inviten a pensar que formaven part d'un complex arquitectònic de notables proporcions.”⁶²

Pel que fa a la disposició dels edificis del complex Molina suposa que, almenys en les línies generals, el projecte inicial presentaria notables coincidències amb el de Santa Caterina de Barcelona, que també havia estat patrocinat pel bisbe de Girona.⁶³

3.2. Restes arquitectòniques

Iniciarem ara un recorregut, com el que fan Barraquer i Gibert, i analitzem les restes de les edificacions que encara avui queden dempeus i mirem d'aportar una nova mirada al claustre, element central d'aquest treball. Barraquer i Gibert descriuen l'edifici tot recurrent-lo tal com faria un observador extern, com faríem nosaltres. De manera que comencen per l'escalinata i la porta d'entrada.

3.2.1. Escalinata

Barraquer ens parla d'una àmplia escalinata de trenta-nou graons que condueixen a un replà des d'on tenim accés pel nord a l'església i per l'est al convent.⁶⁴ Sobre la mateixa escalinata Gibert ens diu que aquesta ha estat molt reformada i només la podem evocar a partir de les fotografies i altres fonts gràfiques que tenim de l'època militar.⁶⁵

Per a la cronologia d'aquestes escales Gibert suposa que, en ser aquestes una necessitat bàsica per accedir al recinte i sabent que es van fer amb l'aportació econòmica de Pere d'Ordis, però no saber-ne la data de mort, les hauríem de situar entre les promocions de Berenguer de Castellbisbal (mort el 1253) i abans d'Arnald Pons (mort el 1296).⁶⁶

3.2.2. Atri

Al capdamunt de les escales hi havia un atri o galilea, avui perdut però evocat per les restes de les arrencades d'arcs, que cobria l'entrada de l'església.

No se sap quan es va construir, probablement entre els segles XIV i XV quan s'amplien

Il·lustració 2 Fotografia del segle XIX de l'escalinata i accés al convent.
monestirs.cat

⁶¹ *Ibid.*

⁶² Molina, *Op. cit.*, p. 167

⁶³ Molina, *Op. cit.*, p. 169

⁶⁴ Barraquer, *Op. cit.*, p. 67

⁶⁵ Gibert, *Op. cit.*, p.40

⁶⁶ Cargol, *Op. cit.*, p. 364 i Gibert, *Op. cit.*, p. 39

les escales, i s'especula que podria haver tingut funcions funeràries. En canvi, sembla més probable que la seva desaparició fos la conseqüència del terratrèmol de 1428 o a conseqüència dels empenys de la construcció i el desnivell per culpa de l'altura a la que està construït.⁶⁷

3.2.3. Façana del convent

Al centre s'hi obre una porta que dista cinc graons del terra. Forma un arc de mig punt i podria ser l'única resta de la façana original, ja que la resta d'obertures són d'èpoques posteriors.⁶⁸

3.2.4. Església

3.2.4.1. Façana

La porta d'accés a l'església és, segons Barraquer, romànica i originalment anava coberta d'una reixa metàl·lica –actualment perduda– decorada amb elements naturals com flors, ratpenats, fulles o ocellets.⁶⁹ Freixas també la considera romànica.⁷⁰ Per a Gibert recorda lleugerament els models de l'escola de Lleida.⁷¹ I per a Molina és una austera versió del tipus de porta més difós a la Corona d'Aragó durant el segle XIII.⁷²

En contraposició Pla Cargol considera que, tot i ser la porta de "líneas románicas", aquesta s'hauria construït després de l'erecció de l'església i probablement per substituir la porta ogival inicial.⁷³

Alçant la mirada amunt només trobem com a element dinamitzador de la façana una rosassa datada a mitjans del segle XIV⁷⁴ i amb uns caps als guardapols que recorden als que hi ha a la sala capitular. Segurament per això alguns autors l'atribueixen a un deixeble del mestre Bartomeu.⁷⁵ Avui dia el final de la façana forma esvelt triangle tal com suposaven Freixas i Gibert.⁷⁶

3.2.4.2. Campanar

Les restes del campanar es troben a l'extrem oposat del replà.⁷⁷ És baix, octogonal i el corona una garita. Gibert i Molina suposen que la seva ubicació es deu a una millor propagació del so de les campanes.⁷⁸ Tanmateix, el campanar, com hem vist,

⁶⁷ Freixas, *Op. cit.*, p. 221, Gibert, *Op. cit.*, pp. 42-43 i Molina, *Op. cit.*, p. 177

⁶⁸ Gibert, *Op. cit.*, p. 45

⁶⁹ Barraquer, *Op. cit.*, p. 67.

⁷⁰ Freixas, *Op. cit.*, p. 221

⁷¹ Gibert, *Op. cit.*, p. 81

⁷² Molina, *Op. cit.*, p. 169

⁷³ Cargol, *Op. cit.*, pp. 363-364

⁷⁴ Gibert, *Op. cit.*, p. 89

⁷⁵ Freixas, *Op. cit.*, p. 221

⁷⁶ *Ibid.* i Gibert, *Op. cit.*, p.90

⁷⁷ Barraquer, *Op. cit.*, p. 67

⁷⁸ Gibert, *Op. cit.*, p. 44 i Molina, *Op. cit.*, p. 177

acostumava a estar al costat de la sagristia, ja que era el sagristà qui s'encarregava de fer sonar les campanes.⁷⁹

3.2.4.3. Nau

Segons Barraquer la planta consta d'una nau única sense transsepte de 42,63 m de profunditat per 12,12 m d'ample sense contar la profunditat de les capelles.⁸⁰ Mentre que per Freixas fa gairebé 43 m. de llarg per 13 m d'ample i 18 m d'alçada.⁸¹ Les capelles de l'Epístola fan 2,78 m i les de l'Evangeli el doble. 5 capelles a l'Evangeli i 4 a l'Epístola, ja que l'última d'aquesta era ocupada per les escales que pujaven al cor.⁸²

Durant molt temps els historiadors han suposat la nau única de Sant Domènec com a possible referent per a la construcció de la nau única de la Catedral de Girona.⁸³ Tanmateix, Gibert i Molina se'n desvinculen al·legant que els mestres d'obres tenien a l'abast molts altres models a més del convent dominic.⁸⁴

Sobre la coberta també hi ha diversitat d'opinions. Les notícies que tenim de l'edifici per part de Diago són indirectes. Ens dona alguna pista quan ens diu que Dalmau Moner

*se escondia de dia en alguna cueva o rincón del monte donde está el convento, y de noche en los desvanes de la iglesia entre dos cubiertas, lugar tan estrecho que no podía ir derecho por él.*⁸⁵

Detall del qual Molina infereix que hi hauria hagut una primera coberta a dues aigües sostinguda per arcs diafragma i cairats de fusta acabada cap als anys trenta del segle XIV (Dalmau Moner mor el 1341). Seria pels volts dels anys 1410-1420 quan es va substituir per una coberta de pedra que és la data amb les que es corresponen les actuals claus de volta.⁸⁶

Gibert també ho defensa argumentant que com era comú en les esglésies mendicants, la primera coberta hauria estat sostinguda per arcs diafragma i cairats de fusta i que més endavant, durant la primera meitat del segle XV, s'haurien substituït per voltes de creueria.⁸⁷ De l'estructura de la nova coberta ens fa notar que els nervis de la nova coberta reposen sobre mènsules adossades als murs que són les mateixes que trobem a la resta de l'edifici: sala capitular, refector, dormitori, etc. A aquest fet i sumant-hi algunes referències paleogràfiques sabem que la volta de creueria s'estaria

⁷⁹ Gibert, *Op. cit.*, p. 44

⁸⁰ Barraquer, *Op. cit.*, p. 67. Les mateixes mesures les han utilitzat també Cargol, *Op. cit.*, p. 361 i Gibert, *Op. cit.*, p. 92

⁸¹ Freixas, *Op. cit.*, p. 222

⁸² Barraquer, *Op. cit.*, p. 67

⁸³ S'adscriuen en aquesta línia Cargol, *Op. cit.*, p. 362, Freixas, *Op. cit.*, p. 220 i seg., i Carrasco, *La estructura gòtica catalana: Sobre los conceptos de medida y espacio. El problema de la forma de la cubierta*, Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya, 2002, p. 185 i seg.

⁸⁴ Gibert, *Op. cit.*, p. 92 i Molina, *Op. cit.*, p. 174

⁸⁵ Diago, *Op. cit.* fol. 260

⁸⁶ Molina, *Op. cit.* p. 176

⁸⁷ Gibert, *Op. cit.* p. 94

desenvolupant durant la primera meitat del s. XV.⁸⁸ Per a les actuals claus de volta hi ha consens entre els historiadors en identificar-les com l'*Agnus Dei*, Crist en majestat, sant Domènec, una creu grega i Jaume I i Jaume II.⁸⁹

3.2.4.4. Finestrals

Les dos entrades principals de llum natural eren la rosassa dels peus i els finestrals de la capçalera oberts en les tres cares centrals de les set que té. A la resta de la nau trobem tres tipologies de finestrals que s'obren sobre les capelles laterals. Dos dels tres tipus són allargats, amb columnetes i calats (uns més llargs que els altres) i el tercer tipus són petits cercles inserits en quadrats a les quatre capelles centrals però inicialment projectats per a ser també llargs i d'arc apuntat.⁹⁰

L'església, per tant, consta d'una única nau coberta per voltes de creueria que formen cinc trams i acaba amb una capçalera poligonal de set cares. Entre els contraforts s'hi obren capelles que Gibert, deixa oberta l'opció a què, tal com passa al convent de Balaguer, s'anessin eixamplant en profunditat i en nombre a mesura que avançava la construcció cap als peus.⁹¹ Aquesta tipologia arquitectònica és la més comuna durant el gòtic català.⁹²

Il·lustració 3 Galeria nord i finestrals de l'església des de l'exterior. monestirs.cat

Per separar la zona de culte dels monjos de l'espai que podien ocupar els fidels les esglésies s'acostumaven a dividir en dues parts. Els frares ocupaven fins al presbiteri i s'asseien al cor disposat entorn del mur perimetral de la capçalera.⁹³ Els fidels, en

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ Coll, *Op. cit.* pp. 14 i seg., Freixas, *Op. cit.*, p. 222, Gibert, *Op. cit.*, p. 95 i Molina, *Op. cit.*, p. 176

⁹⁰ Gibert, *Op. cit.*, p. 91-92

⁹¹ Gibert, *Op. cit.*, p. 109

⁹² Molina, *Op. cit.*, p. 174.

⁹³ *Ibid.*

canvi, podien ocupar tota la nau. Aquesta separació es va mantenir fins al s. XVI i l'altar es va apropar una mica més a la vista dels fidels.⁹⁴

Per tal de mantenir la divisió entre frares i fidels hi havia diverses portes a la capçalera que permetien l'accés a l'església des de la capçalera i així no utilitzar la porta principal. Una es trobava a la zona de l'evangeli i comunicava amb l'exterior, segurament per poder portar els difunts al cementiri.⁹⁵ Les altres dues, al costat de l'epístola, una, de més petita, comunicava amb l'edifici d'arcs diafragma de darrere la capçalera i l'altre, més gran, comunicava l'església amb el claustre.⁹⁶

3.2.4.5. Capçalera

Boto posa en relació les capçaleres de Sant Domènec de Girona i la de Santa Maria dels Turers de Banyoles. Observant la morfologia del presbiteri, els contraforts exteriors i els finestrals, conclou que es tracta de dues capçaleres anàlogues i que, per tant, cal situar-les en un marc temporal coetani. D'aquesta manera, com que la capçalera de Banyoles està datada entre les últimes dècades del segle XIII i la primera del XIV, la capçalera dels dominics s'ha de moure entre unes dates semblants, és a dir, a partir de l'últim quart del segle XIII.⁹⁷

Il·lustració 4 Capçalera de l'església del convent dominic. monestirs.cat

3.2.4.6. Consagració

El 31 de gener de 1338 es consagra l'església pel bisbe Arnau de Montrodon. Ara bé, sobre si l'església ja estaria o no acabada, si havia estat consagrada anteriorment o sobre si n'hi havia hagut una anterior a l'actual sembla que encara no hi ha consens.

⁹⁴ Gibert, *Op. cit.*, pp. 98-99

⁹⁵ Gibert, *Op. cit.*, p. 102

⁹⁶ Cargol, *Op. cit.*, p. 362 i Gibert, *Op. cit.*, p. 102

⁹⁷ Boto, «El primer proyecto gótico de Santa Maria de Castelló d'Empúries», 2022 p. 70

Per alguns historiadors, l'església s'hauria acabat entre els anys 50 i 60 del segle XIV atenent als enterraments als peus de l'església de Francesc Baulí (mort el 1360) i el trasllat de les despulles de Dalmau Moner.⁹⁸ D'altres suposen que ja estaria pràcticament enllestida abans de la consagració.⁹⁹ Però també hi ha indicis del contrari quan el 1367 Arnau Sans aixeca una capella prop de la capçalera¹⁰⁰ o 1334 la família Puig i Prat promoció la capella del Cos de Crist i que, per tant, la promoció de les capelles començava aleshores.¹⁰¹

D'altra banda, hi ha historiadors que defensen que l'església ja estaria en ús des d'abans ja fos perquè se n'havia aixecat una anteriorment que s'hauria renovat,¹⁰² o bé perquè la fàbrica ja estaria prou avançada per poder fer-la servir.¹⁰³ L'any que proposen la majoria d'aquests historiadors és el 1310 coincidint amb l'any en què se celebra en el convent gironí el Capítol Provincial.

Hem de tenir en compte que des que es funda el convent el 1253 fins a la consagració de 1338 transcorren vuitanta-cinc anys. Un període de temps acceptable per a l'erecció d'una església però prou dilatada com per no haver entrat en ús abans. I més si tenim en compte que no és necessari que coincideixin la finalització de l'església amb la consagració d'aquesta.

3.3. El claustre

3.3.1. Sagristia

La referència constructiva que tenim de la sagristia és la de la làpida del Museu de Sant Pere de Galligants on es diu que Pere de Santa Coloma, mort el 1339, ajudà a construir la sagristia.¹⁰⁴ Any molt proper a la consagració de 1338 que hem vist més amunt.

Segons Barraquer la sagristia es trobava en una sala de sostre elevat que s'estenia pel costat est del claustre i a la qual s'hi accedia per una porta gòtica que encara avui es conserva.¹⁰⁵ Gibert, però, no està d'acord amb aquesta afirmació, ja que aquesta porta gòtica de la qual parla dona accés a un passadís que disposa, davant per davant, les portes d'accés al que Barraquer diu que hauria de ser la sagristia i la d'accés a l'església. En canvi, Gibert veu més factible pensar que la sagristia estava a l'edifici que hi ha enganxat a la capçalera, del qual avui ens en queden només les runes, ja que permet un accés directe al presbiteri.¹⁰⁶

⁹⁸ Gibert, *Op. cit.*, pp. 99-100 i Molina, *Op. cit.*, p. 174

⁹⁹ Freixas, *Op. cit.*, p. 220

¹⁰⁰ Freixas, «Art als monestirs gironins. El gòtic», 2016, p. 65.

¹⁰¹ Gibert, *Op. cit.*, pp. 99-100

¹⁰² Molina, *Op. cit.*, pp. 169 i 174 i Fumanal, *Op. cit.*, p. 136

¹⁰³ Cargol, *Op. cit.*, p. 360; Coll, *Op. cit.*, pp. 10 i següents; Puig, *Op. cit.*, p. 125 i Fumanal, *Op. cit.*, p. 87

¹⁰⁴ Gibert, *Op. cit.*, p. 103

¹⁰⁵ Barraquer, *Op. cit.*, p. 71

¹⁰⁶ Gibert, *Op. cit.*, p. 105 i Molina, *Op. cit.*, p. 177

Gibert també ens diu que el sagristà pot tenir cel·la al costat de la sagristia per cuidar de tots els elements valuosos que aquesta contenia.¹⁰⁷ I unes pàgines abans ens recordava que en els convents dominics el campanar acostumava a estar al costat de la sagristia, ja que era el mateix sagristà el qui s'encarregava de fer sonar les campanes.¹⁰⁸ Això ens porta a pensar que, potser, en un primer moment el campanar estava a la torre que hi ha entre la capçalera de l'església i els peus del que a nosaltres ens sembla que era la sagristia.

3.3.2. Dormitori i biblioteca

Prenent com a model els cistercencs i les indicacions d'Español, Gibert situa el dormitori al primer pis de la galeria est del claustre principal i comunicaria amb l'església per una escala de caragol que hi ha al costat sud de la capçalera. El pis de sota podria haver estat la biblioteca.¹⁰⁹

Sobre els dormitoris ens recorda que podien existir cel·les individuals fetes a partir de cortinatges o envans que les delimitessin i que, de fet, no serà fins al segle XVII, quan es construïran les cel·les individuals en pedra al costat occidental del convent des del primer fins al segon claustre.¹¹⁰

Molina suposa que, tenint en compte les dimensions i semblances que té la gran sala de l'ala est del convent amb d'altres com el de Barcelona, podria haver acollit el dormitori. A la mateixa banda, però més proper a l'església, hi hauria hagut la biblioteca i la sagristia, de característiques estilístiques semblants.¹¹¹

Podem situar la biblioteca en aquest mateix espai gràcies al testimoni documental que va quedar del conflicte entre els Jurats i els dominics quan es va decidir enderrocar un mur del convent i reaprofitar els materials per a la construcció de les muralles. Els dominics es queixaven perquè la sagristia i la biblioteca havien quedat al descobert. Així doncs, la biblioteca hauria d'estar en una zona propera com, per exemple, al costat o a sota del dormitori.¹¹²

Els plànols militars del segle XIX situen la biblioteca o arxiu al pis superior del cos occidental del claustre principal, és a dir, sobre el refetor. Malgrat que Gibert considera que aquesta ubicació és més tardana, suposa que aquest cos ja estava edificat abans de l'erecció del pis superior del claustre.¹¹³

3.3.3. Noviciat

A l'altre extrem de la mateixa galeria una altra porta permetia el pas al noviciat el qual disposava d'una llarga fila de cel·les individuals i un petit oratori o capella.¹¹⁴ Com que

¹⁰⁷ Gibert, *Op. cit.*, p. 103

¹⁰⁸ Gibert, *Op. cit.*, p. 44

¹⁰⁹ Gibert, *Op. cit.*, p. 71

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ Molina, *Op. cit.*, p. 170

¹¹² Gibert, *Op. cit.*, p. 73

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ Barraquer, *Op. cit.*, p. 70

s'estenia fins a les muralles i aquestes no es construeixen fins al segle XIV, Gibert suposa que el noviciat ha de ser posterior a aquestes i, per tant, del segle XIV o més tard.¹¹⁵

3.3.4. Sala capitular

A l'angle est de la galeria sud hi ha la porta de la sala capitular. S'assembla a l'església conventual, ja que es tracta d'una sala amb planta de nau única sense transsepte amb absis poligonal de cinc cares i amb finestral a les tres centrals. Mesura 17,55 m per 6,40 m¹¹⁶ i es divideix en tres trams que els marquen les claus de volta on hi ha representats Crist amb el calze i l'eucaristia, la flagel·lació i una escena del Via Crucis.¹¹⁷

Les fases constructives que Molina proposa per a la sala capitular són les següents: Una primera capella rectangular, sense capçalera, seguint les fórmules tradicionals i amb el testimoni de la porta d'accés i l'enterrament de Beatriu de Torroella. Amb el mestre Bartomeu, durant els anys setanta, s'hauria modificat la façana incorporant-hi la rosassa i amb l'afegit de la capçalera. Finalment, a les primeres dècades del segle XIV, s'hauria substituït la coberta per l'actual volta de creueria amb pedra d'Olot.¹¹⁸

Per a defensar això tenim que l'esquema de la porta d'accés ja el trobem en els convents cistercencs¹¹⁹ i és estilísticament molt diferent a tota la resta. La rosassa que hi ha la podem relacionar amb el mestre Bartomeu perquè en conservem els caps que servien de mènsules del guardapols. I aquests són molt semblants als dels àngels de la

*Il·lustració 5 Portada d'accés a la sala capitular.
Fotografia de Joan Molina*

capella de Nostra Senyora de Gràcia i de Bellull del claustre de la catedral de Girona, peces que tradicionalment s'atribueixen al Mestre Bartomeu juntament amb el Calvari conservat al Museu d'Art de Girona.¹²⁰ També les claus de volta, especialment la primera, es correspon amb les de la capella del Corpus de la catedral de Girona.¹²¹

En general els autors consideren que la sala capitular va tenir diferents usos, entre ells el d'església, mentre es construïa la principal. A Molina, en canvi, no el convenç aquesta idea

¹¹⁵ Gibert, *Op. cit.*, p. 72

¹¹⁶ Barraquer, *Op. cit.*, p. 71. Gibert, *Op. cit.*, p. 60 fa servir les mateixes mesures.

¹¹⁷ Gibert, *Op. cit.*, p. 60

¹¹⁸ Molina, *Op. cit.*, pp. 170-172

¹¹⁹ Gibert, *Op. cit.*, p. 62.

¹²⁰ Gibert, *Op. cit.*, p. 61, Freixas, *Op. cit.*, p. 223 i Molina, *Op. cit.*, p. 170

¹²¹ Gibert, *Op. cit.*, p. 61

però sí accepta que podria tenir diversos usos;¹²² per exemple com a lloc de reunions de les confraries o per signar contractes.¹²³

3.3.5. Altres dependències

Al costat de la sala capitular trobem una porta en desús que permetia l'accés a un edifici que s'allarga cap a l'oest. Finalment, a l'extrem de la mateixa galeria, a l'angle sud-oest, hi ha una porta amb la inscripció Isaïes 30 que permetia l'accés a l'ample escala principal (en aquell moment escala de la Comandància General).¹²⁴

3.3.6. Refetor

En el mateix angle on ens hem quedat, però a la galeria occidental hi ha una altra porta de la mateixa època que té escrit el ps. 144. A l'interior trobem un ampli refectori de 32,12 m de llarg per 8,36 m d'amplada amb arcs transversals que formen cinc trams coberts per volta d'aresta.¹²⁵ Per a Freixas hem de contar fins a set trams per completar tota la galeria oest, és a dir, incloent-hi l'entrada i les seves escales.¹²⁶

Limiten aquest refetor per l'extrem nord amb les escales d'accés al convent i molt probablement una primera cuina i al sud per un segon refetor, segurament el *de profundis*, que podia ser utilitzat per altres usuaris de l'edifici que no els era permès menjar amb els monjos.¹²⁷ Aquest espai actualment és el vestíbul de la facultat de lletres i en temps de Barraquer era l'accés a les escales de la comandància.¹²⁸

3.3.7. Accés al convent

Gibert ens diu que no hi ha notícies de la cuina, però que és raonable ubicar-la en l'espai que, a conseqüència del desnivell, es formava a l'entrada. I que segurament durant el segle XV, gràcies a les referències documentals que ens han arribat, aquesta s'hauria traslladat al segon claustre dedicat als serveis.¹²⁹ En aquesta mateixa cavitat, que es comunica amb el pis de dalt mitjançant unes escales en forma de L, s'hauria pogut aprofitar per a rebost o celler.¹³⁰

Tal com passa amb la sagristia i el sagristà, també hi solia haver un càrrec de porter que podia tenir la cel·la al mateix lloc, ja que s'ocupava de rebre els hostes i de repartir el menjar entre els pobres. Solia exercir el càrrec un frare convers.¹³¹

Actualment, aquest espai es comunica amb el claustre per una porta moderna que conté l'escut del bisbe Francisco Arévalo de Zazuo (1598-1611), que fou el responsable

¹²² Molina, *Op. cit.*, p. 170

¹²³ Gibert, *Op. cit.* p. 68

¹²⁴ Barraquer, *Op. cit.*, p. 71

¹²⁵ *Ibid.*, i Gibert, *Op. cit.*, p. 68 utilitza les mateixes mesures

¹²⁶ Freixas, *Op. cit.*, p. 223

¹²⁷ Gibert, *Op. cit.*, p. 69

¹²⁸ Barraquer, *Op. cit.*, p.71

¹²⁹ Gibert, *Op. cit.*, p. 70

¹³⁰ Gibert, *Op. cit.*, pp. 49-50

¹³¹ *Ibid.*

de la nova comunicació entre el l'església i el claustre des del cor. Just al costat d'aquesta porta, una mica emmascarada, hi ha la que hauria pogut ser la porta originària.

3.3.8. Indústria lapidària gironina

Ens ha semblat oportú fer un petit parèntesi abans de prosseguir amb la revisió historiogràfica perquè la indústria lapidària servirà d'argument a diversos autors. Per aquest motiu, mirarem de sintetitzar molt breument el desenvolupament d'aquesta nova manera de treballar centrant-nos especialment en l'etapa prèvia a la seva eclosió.

Des de mitjan segle XII al Rosselló ja hi ha testimonis d'una producció estandarditzada de peces, especialment fusts i capitells, destinats a claustres, portes monumentals i finestres. Juntament amb aquestes trobem activitats molt similars a les pedreres de Tournai, Carrara i a partir del segle XIII Girona.¹³²

La indústria lapidària gironina viurà la seva esplendor durant els segles XIV i XV.¹³³ La pedra que treballaven era la calcària nummulítica, coneguda també com a marbre blau a conseqüència de l'acabat que podia adquirir una vegada polida. La pedra de Girona ja s'explotava des d'època romana. Els productes que es comercialitzaven eren d'allò més divers, des de morters, sarcòfags, finestres, piques baptismals i fins a claustres.¹³⁴

Un dels primers exemples de seriació el trobem amb el claustre de Sant Cugat del Vallès de la mà d'Arnau Cadell iniciat pels volts del 1200 quan es van traslladar des de Girona 144 columnes per a la seva construcció.¹³⁵ Tot i que no serà fins a partir de 1310 quan trobem la primera documentació explícita relativa a aquesta indústria quan s'encarreguen les columnes del campanar de la capella reial de Barcelona.¹³⁶

De fet, gràcies a aquests documents podem saber que a partir d'aquesta data ja s'havien creat els dos capitells que seran els predominants durant aquesta indústria: les fulles de lliri i la palma florida; juntament amb les columnes gallonades que seran un dels fusts més freqüents.¹³⁷ D'altra banda, els claustres amb columnes circulars, de tradició romànica, són els que trobem en els projectes més primerencs com Sant Cugat del Vallès, Santa Maria de Besalú, Arles-sur-Tech, Sant Salvador de Breda, Ripoll i els

¹³² Español, «Las manufacturas arquitectónicas en piedra de Girona durante la Baja Edad Media y su comercialización», 2009, pp. 965-966

¹³³ Español, «Los materiales prefabricados gerundenses de aplicación arquitectónica (s. XIII-XIV)», *L'artista-artesà medieval a la Corona d'Aragó*, Coord. Yarza, J. i Fité, F., Universitat de Lleida, Lleida, 1998, p. 102

¹³⁴ Español, «Las manufacturas arquitectónicas en piedra de Girona durante la Baja Edad Media y su comercialización», pp. 974-975

¹³⁵ Español, «Claustros prefabricados de época gótica en la península ibérica: modelos, producción y comercialización», *Claustros no mundo Mediterrânico séculos X-XVIII*, Coord. Guilia Rossi et al. Ed. Almedina, Lisboa, p. 410

¹³⁶ Español, «Las manufacturas arquitectónicas en piedra de Girona durante la Baja Edad Media y su comercialización», p. 968

¹³⁷ Español, «Las manufacturas arquitectónicas en piedra de Girona durante la Baja Edad Media y su comercialización», pp. 979-980

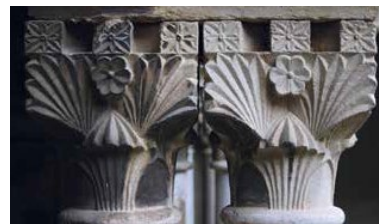
dominics de Girona, tot i que es seguiran utilitzant fins entrat el segle XV.¹³⁸ Durant les primeres dècades del segle XIV els claustres prefabricats gironins abandonaran les parelles de columnes circulars en benefici de columnes aïllades preferentment gallonades.¹³⁹

Malgrat que les galeries es podien cobrir perfectament amb volta de pedra, maçoneria o rajola, la coberta de fusta que lliga la panda a la paret per bigues de fusta serà la formulació més habitual i comportarà una disposició molt concreta dels arcs, que es perllonguen per totes les galeries ininterrompudament, mostrant un elevat grau de seriació.¹⁴⁰ A més, s'aconseguia així que els elements sostenidors no suportessin tant de pes i es poguessin estilitzar tant columnes com capitells.¹⁴¹

Els principals claustres gironins de la ciutat que es troben dins l'òrbita d'aquesta indústria són l'ampliació de Sant Daniel, la col·legiata de Sant Feliu (actualment restes a la façana sud), el dels franciscans (les restes es conserven a la galeria d'art El Claustre), els de les clarisses i els carmelites que s'han perdut.

3.3.9. Capitells

En el claustre actual trobem una gran varietat de capitells que podem agrupar en tres grans tipologies. Hi ha capitells vegetals (diverses variacions sobre els capitells gironins de fulla de palmera o de lli i altres), animals (àligues i parelles de lleons rampants més i menys estilitzats) i geomètrics. També hi ha tres capitells figurats i només dos formen un conjunt historiat. Aparentment no sembla que les agrupacions segueixin cap ordre o, si més no, no n'hem sabut trobar cap. La diversitat de qualitats en els resultats i la distància temporal que podem trobar entre un capitell i un altre conviden a pensar que són fruit de diversos tallers i que potser es tractaria d'un reaprofitament de capitells d'una o altres obres anteriors fins i tot a la fundació del convent. Per exemple, entre els capitells que representen animals (àligues o lleons) respecte els de la palma florida típica de la indústria de Girona.

¹³⁸ Español, «Las manufacturas arquitectónicas en piedra de Girona durante la Baja Edad Media y su comercialización», p. 980. A una nota al peu de la mateixa pàgina indica que el claustre dels dominics de Girona és un cas interessant per a veure la progressió formal dels tallers gironins.

¹³⁹ Español, «Claustros prefabricados de época gótica en la península ibérica: modelos, producción y comercialización», p. 413

¹⁴⁰ Español, «Claustros prefabricados de época gótica en la península ibérica: modelos, producción y comercialización», p. 401

¹⁴¹ Español, «Las manufacturas arquitectónicas en piedra de Girona durante la Baja Edad Media y su comercialización», pp. 983-984

Fumanal es centra en els diversos formats de capitells de palma i lliri que, malgrat algunes excepcions que es puguin trobar, els considera el repertori més antic i variat del motiu que tanta fama tindrà dins el Principat.¹⁴² El motiu de la palma florida està molt estès per l'Europa occidental del segle XIII i això explica perquè el trobem també a l'altre estructura.¹⁴³

Els daus amb motius geomètrics als àbacs Fumanal els relaciona amb els tallers rossellonesos que els haurien difós fins aquí entre el segle XII i primera meitat del XIII.¹⁴⁴ El que no acaba de quadrar són el nombre de capitells que presenten aquest tret. Per a ell uns 80 dels 106 existents tenen tres daus a l'àbac.¹⁴⁵ Per a nosaltres dels 105 capitells que podem veure avui només en contem 23 amb aquest tret característic.¹⁴⁶ Dintre d'aquest grup 8 tenen esculpida la palma florida o el lliri dels 14 que podem trobar amb aquest motiu.

Fumanal, doncs, en observar que els capitells de palma florida i de lliri tenen aquest arcaisme de l'àbac i es troben repartits entre totes les galeries que podem observar descarta que aquests s'hagin afegit amb posterioritat a la construcció del claustre.¹⁴⁷

La poca harmonia en moltes de les parelles de capitells el porten a sospitar d'una possible reordenació o reforma integral del claustre; però les diferències que s'aprecien entre les composicions dels capitells del mateix tipus revelarien la participació de diferents artesans treballant sobre el mateix model.¹⁴⁸

Dels capitells figurats, com hem dit, només un parell formen un cicle de la Nativitat i tanmateix els dos capitells són fets per tallers i moments diferents. Aquest cicle es troba molt a prop de la porta d'accés al noviciat. A partir d'aquí Gibert ha pensat una possible explicació del motiu d'aquest cicle. Segons l'autora, malgrat no dir-ho amb massa convenciment, podria servir com a recordatori dels frares novicis el motiu de la seva vocació: Ser, com els pastors i els mags, testimonis del Déu fet Home.¹⁴⁹

L'altre capitell figurat, a la mateixa galeria i més proper a la porta d'accés a la sagristia, no té un tema massa clar i la qualitat tècnica de l'artesà és encara més baixa que la dels anteriors. A la cara sud hi ha una possible representació visual en un alt grau de literalitat de la màxima de l'Evangeli "us faré pescadors d'homes". A la cara oriental uns personatges nimbats i amb escapulari. I a la cara nord Crist subjectat pel braç per

¹⁴² Fumanal, *La pedra de Girona. L'esclat de l'escultura arquitectònica i cultural, 1300-1350*, Universitat de Barcelona, Tesi doctoral, 2019, p. 93

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ Fumanal, *Op. cit.*, p. 94

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ Això no treu, es clar, que hi segueixin havent més capitells més antics que no pas nous en el claustre.

¹⁴⁷ Fumanal, *Op. cit.*, pp. 94-95

¹⁴⁸ Fumanal, *Op. cit.*, p. 95

¹⁴⁹ Gibert, *Op. cit.*, p. 72

personatges d'aspecte grotesc que segurament hem d'interpretar com a negatius.¹⁵⁰
Molina, d'altra banda, considera que no cal buscar-hi cap interpretació iconològica.¹⁵¹

¹⁵⁰ Gibert, *Op. cit.*, pp. 58-59

¹⁵¹ Molina, *Op. cit.*, p. 178

3.3.10. Cronologia i diversitat de claustres

Sigui el claustre que veiem ara l'únic que hi va haver o en fos un de posterior, els historiadors estan d'acord en que aquest s'hauria construït durant l'últim quart del segle XIII. Essent Giralt d'Hostalric (1276) un dels primers promotors i Beatriu de Torroella (1292) i Arnau Ponç (1296) els qui feren acabar el claustre amb la construcció de la font i la seva corresponent canalització.¹⁵²

La discrepància respecte si hi hauria hagut un claustre anterior o no sorgeix a partir de l'estudi d'un conjunt arquitectònic de mal identificar que actualment es conserva a la terrassa del Museu d'Història de Girona. Barraquer és el primer a elaborar la hipòtesi que potser es van passar les columnes tardoromàniques del primer al segon claustre¹⁵³ i que d'aquí s'haurien reaprofitat per a fer la glorieta que hi havia als jardins de la comandància militar abans de ser transportada al museu.¹⁵⁴

En la mateixa línia trobem Pla Cargol que deia que les columnes del pati de la cisterna són les que hauria deixat documentades Villanueva al seu *Viaje literario* en passar pel convent i veure-les in situ.¹⁵⁵ Recentment, també Gibert¹⁵⁶ i Molina¹⁵⁷ han defensat aquesta teoria.

En contraposició Coll diu que el claustre que veiem és el que es va construir al segle XIII malgrat que admet que hi ha detalls artístics del segle XIV i que les restes a les quals es refereixen els altres autors podrien ser les d'un claustre interior que hauria coexistit amb l'actual.¹⁵⁸ Recentment, Fumanal també s'ha mostrat partidari de pensar que el claustre que veiem és el que es va fer a finals del segle XIII i, com a molt, inicis del segle XIV.¹⁵⁹

Freixas, per la seva part, apunta que el segon claustre podria ser on Villanueva va veure les restes d'un claustre romànic. Tanmateix també diu que no es pot afirmar que el claustre hagués existit mai i que, en cas d'haver-se construït, tampoc es pot saber si aquest hauria estat anterior o posterior a l'actual claustre conservat.¹⁶⁰

Gibert esgrimeix tres arguments pels quals considera que el claustre de Sant Domènec de Girona no pot ser l'original i que es tracta d'una construcció posterior del segle XIV. D'una banda, hi ha referències documentals que parlen d'obres que s'estaven duent a terme en el "claustre primer" durant la segona meitat del segle XV¹⁶¹ i d'altres que

¹⁵² Barraquer, *Op. cit.*, p. 70; Coll, *Op. cit.*, p. 9; Gibert, *Op. cit.*, p. 37; Molina, *Op. cit.*, p. 166 i Fumanal, *Op. cit.*, pp. 86-87

¹⁵³ Sant Domènec de Girona disposava d'un claustre principal, el que estem estudiant, i un claustre de serveis (també conegut com a claustre de la cisterna) aixecat posteriorment més al sud. No n'hem parlat fins ara perquè no era el nostre objecte d'estudi.

¹⁵⁴ Barraquer, *Op. cit.*, pp. 71-72.

¹⁵⁵ Cargol, *Op. cit.*, pp. 360-361

¹⁵⁶ Gibert, *Op. cit.*, pp. 54 i següents

¹⁵⁷ Molina, *Op. cit.*, pp. 177 i següents

¹⁵⁸ Coll, *Op. cit.*, p. 9 i p. 27

¹⁵⁹ Fumanal, *Op. cit.*, pp. 86 i següents.

¹⁶⁰ Freixas, *Op. cit.*, p. 223

¹⁶¹ Gibert, *Op. cit.*, p. 55

parlen de l'obra de la font al voltant de 1449; que ja s'hauria construït anteriorment gràcies a la donació de fra Simon Collell el 2 d'agost de 1412.¹⁶² D'aquí n'infereix que aquest segon claustre que s'estava fent era el que veiem ara en el mateix emplaçament que l'anterior i que, per tant, elements com les columnes de l'anterior, es podrien haver reaprofitat.

El segon es basa en la tipologia dels capitells que podem veure tant en l'estructura que hi ha al museu d'història de la ciutat com els que hi ha a la porta d'accés a l'aula capitular. Els quals es corresponen estilísticament. En canvi, en el claustre actual, no n'hi ha cap.¹⁶³ De manera que aquestes dues edificacions que Gibert compara es poden ubicar dins un mateix marc espacial i temporal de finals del segle XIII i primera meitat del XIV.

El tercer argument respon a les fases constructives del convent i és que hi ha testimonis que afirmen que van veure *in situ*, en el claustre de la cisterna, el que el museu d'història conserva com a lavatori. D'aquí suposa que en un moment del segle XIV es va decidir renovar el claustre principal, que seria el que ara veiem, i s'haurien traslladat les restes del primer a aquest nou claustre.¹⁶⁴

Sobre si es va arribar a construir tot el claustre o només se'n va construir una part, no se sap. Però suposa que s'hauria començat a construir per l'ala sud ja que aquesta dona accés al dormitori, refetor i sala capitular que en aquell moment funcionaria com església.¹⁶⁵

Molina afirma que el claustre tardoromànic es troba dins l'òrbita de la indústria lapidària gironina i que, en part gràcies a això, es va poder reutilitzar moltes de les peces sense gaires problemes per a formar les galeries del segon claustre, el de la cisterna, que es va erigir durant el segle XV.¹⁶⁶ El motiu del nou claustre vindria motivat per una voluntat d'ampliar l'espai claustral i reformar-lo amb nous elements constructius i decoratius d'arrel gòtica.¹⁶⁷

Davant la hipòtesi que el claustre no seria del segle XIII sinó del XIV Fumanal planteja tres dubtes. El primer és l'avinentesa documental. No s'ha trobat cap document que parli d'obres al claustre durant la primera meitat del segle XIV. En canvi, les notícies conegudes es refereixen a l'últim terç del segle XIII.¹⁶⁸

La segona és que si el claustre es va erigir durant la primera meitat del segle XIV a Girona, gairebé per força, s'hauria d'haver construït segons els models de seriació de la

¹⁶² Gibert, *Op. cit.*, p. 55 i p. 76

¹⁶³ Gibert, *Op. cit.*, p. 55 i Molina, *Op. cit.*, p. 166

¹⁶⁴ Gibert, *Op. cit.*, p. 55-56

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ Molina, *Op. cit.*, p. 169 i Gibert, *Op. cit.*, pp. 52-53 i 81

¹⁶⁷ Molina, *Op. cit.*, p. 177

¹⁶⁸ Fumanal, *Op. cit.*, p. 88

pròpia ciutat com els aplicats a Sant Francesc, Sant Feliu, el Carme, etc. tots ells projectats i iniciats entre 1310 i 1330 aproximadament.¹⁶⁹

El tercer és el context arquitectònic en el que es trobaven els dominics que, a diferència dels ostentosos claustres de les catedrals i abadies com les de Poblet, haurien preferit una arquitectura més senzilla però igualment funcional alhora d'ocupar terreny.¹⁷⁰

Finalment destaca que els capitells de la font del claustre gironí i els capitells del claustre de Tolosa són molt semblants i, juntament amb la resta d'argumentació, afirma que el claustre de Girona s'inscriu sense fissures en una arquitectura comuna amb altres claustres mendicants bastits entre el darrer quart del segle XIII i a cavall del 1300.¹⁷¹ Com a paral·lels al claustre gironí senyala els dominicans de Perpinyà i el de Cotlliure.¹⁷²

En comparar Fumanal el claustre dels dominics de Girona amb els de Perpinyà, Cotlliure i Tolosa dels quals destaca la semblança per les dobles columnes, la senzillesa i amplitud dels arcs i, en el cas de Tolosa, la semblança amb els capitells de la font; Apareixen coincidències que suggereixen un debat respecte possibles models més antics.¹⁷³

La nostra anàlisi del claustre

En primer lloc vam començar estudiant els murs de tancament que conformen el claustre. Ens vam adonar que pràcticament tots els murs responen a un mateix moment constructiu. En general tota la caixa claustral es va constituir a partir de carreus regulars units amb l'argamassa del moment. Els murs es poden dividir en trams marcats pels contraforts, també de l'època, al qual estan "cosits". La presència de contraforts en els murs que es projecten cap a un interior implica que, des del moment en que es va aixecar, aquest ja estava pensat per poder ser acabat amb un tancament per voltes de creueria o arcs diafragmàtics i que aquests en serien els receptors de les empentes que aquestes generessin. De manera que, seguint la disposició de les dependències que hem anat veient fins ara, el claustre està tancat per quatre grans cossos que són, l'església al nord, un únic edifici que serveix per a la biblioteca i dormitori a l'est, la sala capitular i un altre edifici on hi haurien altres dependències poc especificades al sud i un gran refetor a l'oest. Tots ells d'amples naus i amb cobert sostingut per arcs diafragmàtics que es corresponen a l'exterior amb el contrafort que assenyalàvem més amunt.

¹⁶⁹ *Ibid.*

¹⁷⁰ *Ibid.*

¹⁷¹ Fumanal, *Op. cit.*, p.89

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ Fumanal, *Op. cit.*, pp. 89-92

Barraquer ens descriu l'espai resultant com un pati quadrangular de 31,5 m per costat, incloent-hi les galeries,¹⁷⁴ adossat a l'església pel costat de l'epístola. Les cares nord i est consten de quinze arcs trilobulats i la sud en te catorze. Freixas ens diu que la cara oest n'hauria tingut només dotze, segurament com a conseqüència de la construcció de la font.¹⁷⁵ Barraquer és el primer a dir-nos que les galeries del claustre en lloc de volta tenen bigues.¹⁷⁶ El material utilitzat per a la fabricació del claustre, així com altres parts del convent, és la pedra nummulítica.

Les mesures que ens proporciona Barraquer han estat acceptades per la majoria d'historiadors que l'han precedit sense tenir en compte que la mesura presa respon al sistema mètric decimal, el nostre. Tanmateix, cal recordar que aquest no és el sistema que empraven els constructors medievals. Una segona mesura al claustre ens ha proporcionat les dades següents:

De nord a sud el claustre gran mesura 31,218 m i d'est a oest 31,951 m formant una àrea total de 997,44 m². En termes relatius, és una planta quadrangular. En termes absoluts, hi ha una diferència d'aproximadament 73 centímetres entre les mesures de nord a sud i les d'est a oest. Essent d'est a oest la més llarga.

En el pati interior passa quelcom semblant tot i que la diferència no és tant exagerada. L'amidament ha estat de 23,139 m de nord a sud i de 23,193 m d'est a oest amb una àrea total de 536,66 m².

Pel que fa a les mesures del moment hi havia diversos referents possibles. Riu deia que des d'inicis del segle X la cana que s'havia fet servir per a mesurar cases, murs i terrenys era la cana destre, que es podia dividir en dotze pams i mesuraria 2,82 m.¹⁷⁷

L'altre candidata era la cana catalana d'1,555 m que sabem per Carrasco que també era usada per en gran part del territori català.¹⁷⁸ El mateix autor informa d'una cana gironina d'1,60 m.

Finalment, en veure que Fumanal fa referència a la cana de Montpeller quan pren les mesures del claustret que veurem més endavant, vam decidir que també seria interessant tenir-la present. Segons diversos autors, la cana de Montpeller ronda els 1,98 m.¹⁷⁹

¹⁷⁴ Aquestes mesures també han estat acceptades per Cargol, *Op. cit.*, p. 365; Freixas, *Op. cit.*, p. 222 i Gibert, *Op. cit.*, p. 52

¹⁷⁵ Freixas, *Op. cit.*, p. 222-223

¹⁷⁶ Barraquer, *Op. cit.*, p. 70

¹⁷⁷ Riu, «Reflexions sobre el destre, la cana de destre i l'argimensor Jaume de Sanctacília», 1991, pp. 191-192

¹⁷⁸ Carrasco, *Op. cit.*, pp. 20-21

¹⁷⁹ Riu, «Pesos, mides i mesures a la Catalunya del segle XIII: Aportació al seu estudi», 1996, pp. 832-833 i Carrasco *Op. cit.*, pp. 19 i seg.

		Gran N-S	Gran E-O	Petit N-S	Petit E-O	Nº de canes
Cana	Mesura	31'218	31'951	23'139	23'193	Gran i petit
Montpeller	1'98 a 2'10	15'76 a 14'86	16'13 a 15'21	11'68 a 11'01	11'71 a 11'04	15'75 i 11
Destre	2'80 a 2'82	11'14 a 11'07	11'41 a 11'33	8'26 a 8'20	8'28 a 8'22	11 i 8'2
Catalana	1'555	20'07	20'54	14'988	14'91	20 i 15
Gironina	1'60	19'51	19'96	14'46	14'49	19'5 i 14'5

En un inici fèiem la mitjana dels quatre costats i teníem, per exemple, que el quadrat resultant del pati gran era de 20 canes i quart. Una mesura que no té gaire sentit. Però si ens fixem en els laterals per separat veiem que de nord a sud fa 20 canes pràcticament exactes i d'est a oest fa unes 20 canes i mitja. El motiu d'aquesta diferència la desconeixem. Segurament per adaptació orogràfica. Sigui com sigui, la mesura que més s'escau al claustre és la cana catalana de 1,555 m ja que és més plausible que es demanin dos patis amb mesures enteres que amb mesures fraccionades.

Una altra dada interessant que es desprèn dels resultats obtinguts és que 498,72 m² seria el 50% de superfície coberta o descoberta ideal segons Villard d'Honnecourt i altres mestres d'obres del moment. En el cas que ens ocupa els metres quadrats descoberts són 536,66 m². És a dir, 53,8% de superfície descoberta i 46,2% de superfície coberta. Atès les petites diferències pròpies de la pràctica, les dades teòriques no coincideixen, però podem veure que la diferència és molt petita. Per tant, el claustre de Sant Domènec de Girona, segueix l'ideal esmentat.

El claustre que podem veure avui és i estava pensat com a sostre pla malgrat que des del 1100 les galeries claustrals ja es tancaven amb voltes, fossin aquestes de canó o de creueria. Ho podem saber per la manca d'elements de sustentació forts, com podrien ser pilars, que anirien alternats a la cadència rítmica que genera el parament dels arcs o contraforts a la cara que mira al pati. Només trobem pilars i elements de reforçament de les columnes sostenidores de la zona de la font en la qual s'hi va erigir un atri actualment perdut.

Tanmateix sí eren necessaris alguns elements de reforç a més de les bigues que lligarien els arcs amb els murs formant la coberta plana de fusta. És el cas dels arcs petris molt rebaixats dels angles de les galeries dels quals encara no n'havia parlat ningú. Si ens hi fixem bé, veiem com surten del pilar i es projecten cap al mur que li correspon. Els carreus, tallats ja pensant en la projecció de l'arc, testimonien que el claustre s'havia pensat d'acord amb aquesta disposició.

La recepció del mur, però, no manté la mateixa lògica constructiva respecte l'altre extrem de l'arc de manera que fa pensar que la construcció de les galeries es va construir amb posterioritat a l'aixecament del mur i no simultàniament. D'haver estat així, la recepció dels arcs s'hauria plantejat de manera més harmonitzada.

Quan es construeix el claustre, a més, ja se sap quins seran els seus punts de suport. No n'hi ha cap en direcció a la porta de la sala capitular ni a la que comunica església-claustre-sagristia. I el que es projecta cap a l'angle sud-est s'insereix directament al mur perquè aquest ja està aixecat. El mateix passa amb el del sud-oest que no toca el contrafort. El del sud-oest que ja no hi és i apuntava cap al refectori i el de la mateixa galeria, però a l'angle nord-oest, sí que es projecten cap al contrafort, on n'han quedat les marques. Malgrat tot, no estaven cosits al mur com ho estarien si estigués planificat així des del primer moment. Dels dos angles que ens queden un, el nord-est, descansa a la paret d'una capella de l'església. Això vol dir que aquesta ja estava aixecada quan s'hi va construir l'arc o, com a molt, s'estava construint al mateix moment. El mateix passa amb el que queda, al nord-oest. És considerablement més llarg i va a trobar una paret que uneix les dues façanes per l'exterior i tanca el claustre. També és la que té la finestra d'època moderna i això pot explicar el remenament d'objectes constructius d'aquest mur.

Conclusions

Sabem que les edificacions cobertes per teulades de fusta a dues aigües sostingudes per arcs diafragma ja s'havien popularitzat durant el segle XIII i eren habituals en les construccions dels frares mendicants. Creiem, per tant, que els tres grans cossos edificats entorn del claustre responen a aquesta tipologia i, en conseqüència, serien la construcció que es va fer des que es va començar a construir el convent. La coexistència d'elements tardoromànics amb elements gòtics en el mateix tram de paret són conseqüència de la continuïtat de la fàbrica que anava adaptant els nous elements a mesura que s'anava erigint.

Cal tenir en compte que la majoria de vegades, abans no es construïa l'ala d'un claustre, podia haver-hi petits porxos de fusta que cobrien l'accés a les dependències. Així, per exemple, d'una dependència a una altra no hi hauria cobert i qui hi passes es podria mullar en cas de pluja, i no tornaria a estar sota cobert fins un cop arribat al seu destí. En el cas de Sant Domènec de Girona, però, no es pot saber, ja que s'hi va fer un segon pis, actualment de ciment, que ens impedeix veure la zona del mur en la que quedarien els forats de les suposades bigues de fusta.

Malgrat això, a partir de les dades recollides i de l'anàlisi atent que hem fet del claustre podem deduir algunes coses. Com hem vist, el claustre necessita punts de suport i, en conseqüència, tota o gran part de la caixa claustral ja s'hauria d'haver aixecat. La qüestió és saber quan estava aixecat cada mur. Abans hem datat la capçalera entre 1275 i 1310 aproximadament, coincidint amb una primera consagració o inauguració

de l'església. I la construcció s'hauria allargat fins a la dècada de 1360 o abans quan s'acabarien les obres dels peus de l'església.

Queda clar, doncs, que fins al 1360 aproximadament no s'hauria completat el claustre essent el tancament a l'angle nord-oest. Per tant, el claustre es podria haver començat per l'extrem oposat coincidint amb la sala capitular a l'angle sud-est on, casualment, hi trobem restes tardoromàniques. Si l'església ja està en ús des de 1310 i la sala capitular ja estava feta des de l'enterrament de Beatriu de Torroella el 1292, és probable que la primera galeria del claustre en ser construïda fos la galeria est; ja que aquesta permet la comunicació entre la sala capitular i la capçalera per l'exterior. En ser una comunicació ràpida i necessària per a desenvolupar les funcions litúrgiques que no hem tingut temps d'estudiar, seria la més urgent de construir. Mentre no es construís aquesta galeria, els frares haurien de passar pel dormitori o la biblioteca per anar de la sala capitular a l'església els dies de pluja o neu. Per tant, la construcció del claustre s'hauria iniciat a l'est i s'hauria continuat pel sud i nord fins a tancar-se a l'oest o pel sud i oest fins a tancar-se pel nord. En conclusió, podem datar el claustre entre els anys 1310 i 1360.

En ser la data de capçalera propera a la de la fundació del convent, queda descartat que es fes una primera església en menys de vint-i-cinc anys per immediatament derruir-la i aixecar-ne una de nova. Sense església, per tant, també queda descartada la possibilitat d'un claustre complet abans de l'actual i, en conseqüència, podem descartar la hipòtesi d'un claustre anterior al que veiem avui.

El problema de la segona font de 1412 es resol fàcilment si tenim en compte que la indústria lapidària de Girona era perfectament capaç de tornar a esculpir elements prefabricats, ja fossin arcs o capitells, encara que entre el moment de la seva creació i el de la nova petició haguessin passat dècades o fins i tot centúries.¹⁸⁰ Així, tal com es pot observar al capitell 11 de la galeria est, els arcs que formen la font actualment estan acabats pel seu ús funcional però inacabats pel detall artístic. És a dir, si s'hagués volgut, s'hauria pogut buidar l'arc trilobulat que ara veiem ple. Això ens porta a pensar que, com podria haver passat amb el capitell, es tracta d'una reposició que segueix punt per punt els elements que substitueix. I esdevé, per tant, una prova testimonial de l'ús de la indústria lapidària de la ciutat aplicada novament al claustre.

Si ho pensem així, la font seria posterior al claustre i, per tant, la relació que Fumanal fa entre els capitells de la font i els capitells del claustre de Tolosa com a argument de datació cronològica queda invalidat. Encara que el motiu pel qual s'escull un claustre romànic i no un de nou com els que ja feia la indústria gironina segueix sense resposta.

Tot i ser un claustre de la primera meitat del segle XIV i tenir arcs apuntats propis del gòtic el seu plantejament, revelat pel sistema constructiu, és romànic. Havíem vist que els claustres gironins a partir del 1300 acostumen a aixecar-se sobre fines columnes gallonades individuals sobre les quals s'hi col·locava un capitell típic del repertori que

¹⁸⁰ Español, «Las manufacturas arquitectónicas en piedra de Girona durante la Baja Edad Media y su comercialización», p. 969

ja coneixem. En el cas que estudiem, però, encara trobem les dues columnes aparellades que ens obliguen a relacionar-lo amb els claustres que hem vist com Santa Maria de Besalú, Arles-sur-Tech, Sant Salvador de Breda o Ripoll que segueixen el sistema propi de la tècnica anterior.

Dels capitells, en canvi, és més difícil dir-ne alguna cosa clara, ja que hi trobem una varietat molt àmplia. Ens inclinem a pensar que serien reaprofitats d'altres llocs, però de moment no tenim cap hipòtesi d'un o diversos punts d'origen. Si tenim en compte que la indústria lapidària de Girona ja hi era des d'inicis del segle XIII i realment els capitells són reaprofitats, aleshores tant pot ser que hagin estat encarregats per a l'ocasió, o que provenguin d'un altre lloc.

Ara bé, que no puguem precisar l'origen dels capitells i que el claustre parteixi de mentalitat romànica no impedeix que no s'hagi plantejat també des de l'eficiència i seriació de la indústria de la ciutat. D'una banda perquè trobem la mateixa tipologia d'arc a altres edificis i d'una altra pel grau d'estandardització dels arcs i les bases de les columnes així com l'homogeni resultat final. Al mateix temps, una construcció senzilla i eficient elaborada des de la indústria lapidària gironina també explica per què el claustre de Sant Domènec de Girona estava fet a partir de bigues amb sostre pla i no amb volta de pedra.

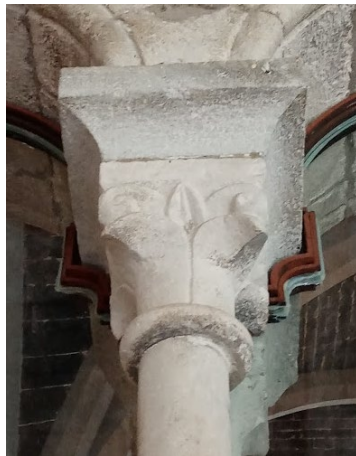
En definitiva, i malgrat que no hàgim pogut explicar-ne el perquè, podem dir que el claustre de Sant Domènec de Girona és un claustre de factura romànica malgrat poder datar-lo a la primera meitat del segle XIV i que es va construir seguint la nova organització del treball pròpia de la indústria lapidària de Girona.

Apèndix 1: El claustret

L'estructura de la qual parlarem a continuació provenia del convent dominic, però ja des d'abans de fer el trasllat estava descontextualitzat i complint un ús que molt probablement no era el que hauria complert abans. Segurament durant l'ocupació militar aquesta estructura es va traslladar als jardins de la comandància (1866) i d'allà al museu.¹⁸¹

“Es tracta d'un claustre quadrangular, format per 8 arcades de mig punt (dues a cada ala), i 24 columnes i semicolumnes decorades. Aquestes mesuren un total de 200 cm d'alçada, o sigui, una cana de Montpeller gairebé exacta (198 cm), o bé 10 pams a la cana de Barcelona.”¹⁸²

Coincidint amb Gibert, Molina i Fumanal podem veure que els capitells que hi ha representats en aquesta estructura es troben també a la porta de la sala capitular¹⁸³ així com al fons lapidari del Museu Episcopal de Vic, en algunes finestres del nucli antic de Banyoles i Besalú, al claustre de Santa Maria d'Arles i al del monestir de Breda.¹⁸⁴ Aquests exemples serveixen per datar l'estructura entre la segona meitat del segle XIII i inicis del 1300.

El claustret i la sala capitular, doncs, es poden ubicar dins un mateix espai temporal, però això no implica que l'estructura que veiem siguin les restes d'un claustre. La seva disposició ornamental sembla completa en ella mateixa. També la rígida disposició dels arcs de mig punt i els forts pilars treballats des d'un únic bloc de pedra, que molt probablement estarien pensats per a poder sostenir molt de pes, ens porten a pensar que es tracta d'una construcció pensada i acabada en aquestes dimensions.

¹⁸¹ Gibert, *Op. cit.*, p. 56

¹⁸² Fumanal, *Op. cit.*, p. 95

¹⁸³ Gibert, *Op. cit.*, p. i Molina *Op. cit.*, p. 169

¹⁸⁴ Fumanal, *Op. cit.*, p. 100

Si ens hi fixem més en el detall veurem que a la cara exterior de dos pilars hi ha unes marques fruit de desmuntar una dovella. És a dir, segurament l'estructura estava connectada amb una altra edificació. Si la forma d'enllaçar els dos edificis era mitjançant un arc o similar, no s'interferiria el pas de l'usuari a l'hora de fer una volta completa a l'estructura. Per tant, és un espai que molt probablement aniria connectat a un altre que no sabem quin però alhora amb cert grau d'autonomia.

Construir uns arcs formant un quadrat en un convent i deixar-ho al descobert no sembla tenir massa sentit. En canvi, si observem el que hi ha entre els arcs (en els dos oposats als que tenen les osques) veurem que hi ha entre ells uns elements en forma de falca. Això ens suggereix diverses opcions. La primera és un sistema de coberta nervada. Però queda automàticament descartada perquè no té els mateixos elements receptors en els altres angles. El segon consisteix en acabar d'emplenar amb pedra, o un altre material, fins a l'altura dels arcs i cobrir-ho amb fusta o pedra.

Utilitzar una coberta de fusta sobre uns elements sostenidors tant robustos no sembla tenir massa sentit i és un malbaratament de recursos molt luxós. L'altra opció seria una falsa cúpula de pedra a partir de trompes una mica més amunt. Tot i ser la hipòtesi més plausible no hi ha cap evidència que ho corrobori i en haver estat alterat i no tenir referències anteriors de moment s'ha de quedar com una hipòtesi.

Tenim, per tant, una construcció quadrangular exempta formada per arcs i potser cobert amb una falsa cúpula que es construeix en paral·lel a la sala conventual i primera església. Un espai que aniria connectat a un altre, però no sabem quin, ni si seria dins o fora del recinte claustral. Què és i quina seria la seva funció encara és més difícil de pensar i, ara per ara, no es pot dir res amb seguretat.

Al museu està catalogat com a lavatori, però això no té massa sentit per la senzilla raó que al convent de sant Domènec ja n'hi ha un. És difícil pensar en la construcció d'un

lavatori exempt i que després fos substituït per un altre més modern i integrat en el claustre. El més normal hauria estat conservar-ne l'estructura i la funció. I exceptuant el monestir de Santes Creus, no hi ha gaires lavatoris exempts i tampoc són propis de la tradició arquitectònica dominica.

Altres han proposat que també podria tractar-se d'un parlador, però en la tradició dominica aquest element no existeix. A més, en el supòsit que així fos, el parlador acostuma a ser una sala coberta i tancada per parets per poder parlar uns dies i uns moments determinats sense interrompre el silenci de la resta de congregats.

Podria ser un cos annex a la façana d'una església, però tampoc sembla gaire probable. Només queda un possible ús funerari que, per les dimensions, podria arribar a recollir fins a quatre o cinc sarcòfags. El monestir de Santo Domingo de Silos, que no és dominic i té una història molt excepcional, és l'únic que té un templet que s'hi assembla.¹⁸⁵ Faltaria també saber a qui s'hi enterraria perquè els que coneixem que s'hi van enterrar, com Beatriu de Torroella, ho van fer a la sala capitular o en altres espais més identificables. Si no en conservem la làpida tampoc és lògic pensar que haurien estat enterrats en aquest espai. De manera que, tret de la referència cronològica esmentada, no en podem dir res més.

¹⁸⁵ Boto, «Casas benedictines castellanas», *Claustros románicos hispanos*, Coord. Yarza, J., i Boto, G., Leon, Edileasa, 2003, p. 136

Apèndix 2: Contingut visual i obertures

Quan s'erigeix el claustre amb els seus arcs rebaixats per garantir l'estabilitat de la construcció es vigila molt bé quin serà el suport sobre el qual descansaran. Per exemple, a la galeria est només un arc va al mur a l'angle sud-est. En canvi, a l'angle nord-est no n'hi va cap perquè ja s'hi havia practicat una obertura (encara que la que podem veure avui llueixi una decoració posterior). D'aquí en podem deduir que tant l'obertura de la qual acabem de parlar com la de l'accés al noviciat (que s'insereix dins la lògica constructiva del mur sense alteracions), ja hi eren des de l'inici del convent. La resta de paret que va de porta a porta presenta obertures practicades recentment i, per tant, concloem que no n'hi havia cap en el moment inicial.

El mateix passa a la galeria sud a l'angle sud-est que, com que ja hi havia la porta d'accés a la sala capitular, no es va projectar cap arc en aquella direcció. La porta de la sala capitular, per tant, també és originària del convent des del moment inicial. Just al costat, però, a l'altra banda del contrafort, sí que podem intuir una porta gràcies a la silueta que n'ha quedat en els carreus d'aquest tram. Actualment, torna a estar oberta i comunica els dos claustres. Al final de la galeria sud, a l'angle sud-oest, trobem dues portes modernes i una important alteració dels carreus entremig. Suposem que, malgrat l'alteració, aquestes obertures ja hi eren perquè la de la galeria oest permetia l'accés al refetor i l'altre al vestíbul i al claustre de serveis. Altra vegada, entre les portes mencionades no ens sembla que s'hi hagués practicat cap altra obertura malgrat els espais actuals.

A la galeria oest es repeteix el mateix esquema que a les galeries anteriors exceptuant que la porta moderna de l'angle nord-oest que ara fem servir no es correspon amb el mateix emplaçament que la porta original, desplaçada una mica més al nord, i que també podem intuir pels detalls que encara queden en el mur.

Finalment, a la galeria nord, tenim una obertura al centre i, per tant, hi havia comunicació entre el claustre i l'església mitjançant una de les capelles centrals. I també n'hi havia una a l'angle nord-est (ja a la galeria est) també tapiada però molt fàcilment identificable.

Els frares, doncs, desenvolupaven les seves tasques litúrgiques i d'estudi majoritàriament a la galeria est; podent anar des del presbiteri al dormitori o a la biblioteca i fins a la sala capitular sense trobar cap treballador acomplint les seves tasques. A més, si els calia accedir al segon claustre, la comunicació era possible des d'una porta que hem vist que hi ha a l'interior de la sala capitular o des de la porta del costat de la sala capitular que també comunica amb el claustre de serveis.

Els conversos ocuparien majoritàriament la galeria oest del claustre. De manera que podrien rebre mercaderies i hostes per l'accés de la façana que hi ha al capdamunt de l'escala. Des d'allà també podien sortir al claustre i portar el menjar als monjos des de la galeria per mantenir la cuina i el refetor separats; evitant així els sorolls, les olors i la temperatura propis de la cuina. Si, a més, els calia anar fins al segon claustre, el de serveis, podrien accedir-hi des de la porta que ja hem vist que hi ha al costat de la porta del refetor.

Sabem que un laic podia assistir a una reunió de confreres o de jurats que es podien celebrar a la sala capitular o al refetor. Per tal de respectar la zona dels frares i no molestar els conversos en les seves tasques però poder igualment accedir al claustre, els laics no podrien passar al claustre ni des del presbiteri ni des de la cuina. Per tant, el recorregut més probable que faria seria entrar per l'entrada principal de l'església i accedir al claustre per la capella del centre del

costat de l'epístola que hem vist que comunicava amb el claustre. Un cop allà es podria dirigir al refetor o a la sala capitular sense necessitat de passar pel presbiteri o la biblioteca ni per la cuina o celler. Tot i que també és molt probable que aquest accés es reservés per a moments més destacats, com per exemple un enterrament. Aleshores els laics entrarien com els hostes pelegrins per la façana d'accés al convent.

Cal tenir present que quan una persona dels segles XIII o XIV accedia al convent, aquest no estava despullat com està ara de qualsevol element que no sigui estrictament necessari per a l'edificació. Sant Domènec era un gran cementiri amb els murs plens d'osseres i paviments fets de làpides. El cementiri s'estenia des de l'església fins al claustre passant per la sala capitular, així com a les capelles i per tot el sol del temple.¹⁸⁶ Enterrar-se al convent dels dominics era una pràctica habitual que, des de l'enterament de Beatriu de Torroella, havia anat in crescendo. Hi eren enterrats des de nobles i rics burgesos a lletrats i artesans. A cada estament li corresponia un lloc més o menys privilegiat com podrien ser capelles, làpides al claustre o osseres comunes.¹⁸⁷

El cas és, però (i de moment no podem dir quasi res més), que era perfectament possible que cada col·lectiu traces els seus recorreguts sense necessitat d'interferir (o interferint el mínim possible) amb les altres persones del convent. Distingint especialment el recorregut dels frares de la resta d'usuaris.

¹⁸⁶ Molina, *Op. cit.*, p. 182

¹⁸⁷ *Ibid.*

Bibliografia

Barraquer, C., *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, Barcelona, ed. J. Altés y Alabart, 1906, Vol. II

Boto, G., «Casas benedictines castellanas», *Claustros románicos hispanos*, Coord. Yarza, J., i Boto, G., Leon, ed. Edilesa, 2003, pp. 111-152

Boto, G., «El primer proyecto gótico de Santa Maria de Castelló d'Empuries», *Mot So Razo*, vol. XX (2022), pp. 67-86

Canal, J. i Canal, E. i Nolla, JM. i Sagtera, J., *Girona a la primera meitat del segle XIV*, Girona, ed. Ajuntament de Girona, 1995.

Canal, E., Nolla, JM., Sagrera, J. «L'evolució d'un sector de la ciutat: el campus del Barri Vell. De suburbium a nucli antic», *La Universitat de Girona. Història, arquitectura i patrimoni*, Universitat de Girona, ed. Figueres, B., Girona, 2011, pp. 132-143.

Carrasco, J., *La estructura gòtica catalana: Sobre los conceptos de medida y espacio. El problema de la forma de la cubierta*, Barcelona, Tesi doctoral, 2002

Cargol, J., «El antiguo convento y templo de Santo Domingo y reconciliación de este en 1957», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, vol. XI (1957) pp. 359-372

Coll, JM., «Historia Sucinta del Convento de Santo Domingo», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, vol. XII (1958), pp. 5-32

Diago, F., *Historia de la Provincia de Aragon de la Orden de Predicadores, desde su origen hasta el año de mil y seiscientos*, Barcelona, ed. Sebastian de Cormellas, 1599, Vol. II

Español, F., «Los materiales prefabricados gerundenses de aplicación arquitectónica (s. XIII-XIV)», *L'artista-artesà medieval a la Corona d'Aragó*, Coord. Yarza, J. i Fité, F., Universitat de Lleida, Lleida, 1998, pp. 77-127

Español, F., «Las manufacturas arquitectónicas en piedra de Girona durante la Baja Edad Media y su comercialización», *Anuario de Estudios Medievales*, Vol. XXXIX nº 2 (2009) pp. 963-1001

Español, F., «Claustros prefabricados de época gòtica en la península ibèrica: modelos, producción y comercialización», *Claustros no mundo Mediterrànic sèculos X-XVIII*, Guilía Rossi et al., Lisboa, ed. Almedina, 2013, pp. 401-426

Freixas, P., «El convent de Sant Domènec de Girona», *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura I: catedrals, monestirs i altres edificis religiosos (I)*, Coord. Bracons, J., i Freixas, P., Barcelona, ed. Enciclopèdia Catalana, 2002, pp. 219-223

Freixas, P., «Art als monestirs gironins. El gòtic», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. LVII (2016) pp. 57-75

- Fumanal, MA., *La pedra de Girona. L'esclat de l'escultura arquitectònica i cultural, 1300-1350*, Barcelona, Tesi doctoral, 2019
- Galmesy, V., *Santo Domingo de Guzmán: Fuentes para su conocimiento*, Madrid, ed. Biblioteca de Autores Cristianos, 1987
- Gibert, M., *Sant Domènec de Girona aproximació a un convent de predicadors oblidat*, Girona, Treball de recerca de doctorat, 2004
- Hinnebusch, W., *Breve historia de la Orden de Predicadores*, Trad. Dasio González, Salamanca, ed. San Esteban, 2a ed. 2000
- Manso, C., *Arte gótico en Galicia: Los Dominicos (I)*, A Coruña, ed. Fundacion Pedro Barrié de la Maza, 1993
- Molina, J., «La memòria de les pedres. Fundació i esplendor d'un convent dominicà a la Girona baixmedieval», *La Universitat de Girona. Història, arquitectura i patrimoni*, Universitat de Girona, ed. Figueres, B., Girona, 2011, pp. 164-187.
- Pla i Dalmau, JM., *Girona en el transcurs del temps*, Girona, ed. Ajuntament de Girona, 1984
- Riu, M., «Reflexions sobre el destre, la cana de destre i l'argimensor Jaume de Sanctacília», *Medevalia*, Vol. IX (1991) pp. 191-201
- Riu, M., «Pesos, mides i mesures a la Catalunya del segle XIII: Aportació al seu estudi», *Anuari d'Estudis Medievals*, Vol. XXVI (1996) ,pp. 825-837